

บทที่ ๓

ผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัยมีความสงสัยว่าในยุคสมัยโบราณที่มีคนจำนวนน้อย ในสมัยนั้นยังไม่มีกฎหมาย และยังไม่มีศาสนา พวกเขาแก้ปัญหาการแย่งชิงของกินกันอย่างไร สมมติว่าเมื่อผู้ชายห้าคนเดินเข้าไปในป่าพวกเขากำลังหิวเจอบผลไม้ป่าสุกน่ากิน แต่ละคนย่อมมีทางเลือกสองทางคือแบ่งกันกินกับคนอื่นและใช้กำลังไล่คนอื่นไปแล้วกินคนเดียว แต่เพราะรู้สึกว่าการแบ่งกันกินจะแบ่งกันกินทั้งห้าคนย่อมเลือกทางแรกคือแบ่งกัน การแบ่งปันกันนับเป็นคุณธรรมสำคัญในการอยู่ร่วมกัน คุณธรรมอันนี้เกิดมีตามสัญชาตญาณแห่งการอยู่รอดร่วมกันของมนุษย์ใช่หรือไม่ จะยังมีคุณธรรมอย่างอื่นอีกไหมที่มีมาก่อนศาสนาและมีมาก่อนกฎหมาย และในกรณีที่เกิดไม้ในป่ามีน้อยลง คนทั้งห้าอาจจะทำตกตึกกันว่า ใครพบผลไม้ได้ก่อนก็ให้เป็นของคนนั้น เขาจะแบ่งแก่ใครหรือไม่ก็เป็นสิทธิของเขา กติกาที่ว่านี้ก็ใช้เสมือนกฎหมายเพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แต่เมื่อสังคมเติบโตและซับซ้อนขึ้น กติกาที่ว่านั้นก็ต้องมีมากขึ้น และผู้วิจัยพบว่ากติกาที่พวกเขابัญญัติแก่กันและกันนั้นก็ใช้คุณธรรมในสัญชาตญาณของการอยู่ร่วมกัน เช่นการแบ่งปัน การเป็นเจ้าของ ดังนั้นคุณธรรมความดีจึงไม่จำเป็นต้องมาจากศาสนาเสมอไป และคุณธรรมอันนี้เสียอีกที่อาจจะเป็นที่มาของศาสนาในเบื้องต้น เช่นบางกลุ่มมองเห็นพฤติกรรมในสังคมมนุษย์แล้วอยากหลีกเลี่ยงออกไปครองเพศเป็นพระฤาษีเป็นต้น ศาสนาในช่วงแรกจึงเป็นศาสนาพระฤาษีแม้พระพุทธศาสนาก็รับมรดกของพระฤาษีมากมายเช่นฉันทสมวัตติ ๔ เป็นต้น และเมื่อวิเคราะห์พระสูตรเกี่ยวกับการปกครองเราจะเห็นสิ่งนี้ชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ สิ่งที่ผู้วิจัยสงสัยข้างต้นได้คลี่คลายความสงสัยและปรากฏชัดเจนในพระสูตรที่มกนิยาย โดยเฉพาะในอัคคัณณสูตรเห็นได้ชัดเจนว่า คุณธรรมมีมาก่อนศาสนา

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสบรรยายธรรมในชุดธรรมโฆษณ์ เช่นอริยสัจจากพระโฆสเถระ ปฏิจสุมุปาบทจากพระโฆสเถระ เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏว่าท่านบรรยายเรื่องการเมืองการปกครองจากพระโฆสเถระ มีแต่เรื่องธรรมะกับการเมือง และเรื่องจนกว่าโลกจะมีสันติภาพ เป็นต้น ทำให้คิดว่า เหตุที่ท่านอาจารย์พุทธทาสไม่กล่าวเรื่องการเมืองการปกครองจากพระโฆสเถระของพระพุทธเจ้าก็แสดงนัยยะสื่อความหมายได้ ๓ แบบคือ ๑. ไม่มี คือพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสเรื่องการเมืองการปกครองไว้เลย ๒. มีแต่ไม่มาก ข้อมูลยังไม่พอที่จะนำมากล่าวในการบรรยาย ๓. ต้องประยุกต์ก่อนแล้วจึงบรรยาย และเข้าใจว่าท่านเลือกนัยยะที่ ๓ คือ ประยุกต์แล้วบรรยายเช่นเรื่องธรรมะกับการเมืองเป็นต้น

ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า งานวิจัยหลายเล่มที่ศึกษาการปกครองจากพระไตรปิฎกมักมุ่งหาหลักธรรมซึ่งมีอยู่อย่างบริบูรณ์ถูกต้องสมเหตุสมผลและครบถ้วน แต่กลับไม่มุ่งหาแนวคิดหรือแนวทางที่อยู่ในพระสูตรนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอการค้นหาแนวคิดหรือแนวทางจากพระสูตรเพิ่มเติมจากการค้นหาหลักธรรมตามปกติ ในการวิจัยนี้จึงพยายามค้นหาแนวคิดและแนวทางเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถ้าจะนำออกมาจากพระไตรปิฎก ชาดก และอรรถกถาธรรมบททั้งหมด จะมีเนื้อหาจำนวนมาก จึงขอนำมาจากพระสูตรที่มีความโดดเด่นด้านสังคมและผู้นำทางการเมืองในสังคมนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระสูตรขนาดยาวอยู่ในทีมนิกายสุตตันตปิฎก เริ่มจากอัคคัณณสูตร จักกวัตติสูตร และกฏทนต์สูตรตามลำดับดังนี้

๓.๑ กำเนิดผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในอัคคัณณสูตร

โดยภาพรวม อัคคัณณสูตร กล่าวถึงการกำเนิดโลกและจักรวาล ในแบบพุทธที่พระพุทธรองค์ตรัสสอนอดีตบัณฑิตหนุ่มของศาสนาพราหมณ์ซึ่งกำลังบวชเป็นสามเณรทั้งสองคือ วาเสฏฐะและภารทวาชะเรื่องนี้ต่อเนื่องมาจากเตวิชชสูตร และวาเสฏฐะสูตร ซึ่งผู้วิจัยพบว่า สามพระสูตรก็เปลี่ยนชีวิตบัณฑิตหนุ่ม เห็นความมุ่งมั่นในการแสวงหาสัจจะของคนหนุ่มในสมัยนั้น เมื่อเปลี่ยนความเชื่อก็ถูกตำหนิหรือบิราษจากคนรอบข้างอยู่บ้าง แต่โดยภาพรวมชาวชมพูทวีปหรืออินเดียใจกว้างต่อการเปลี่ยนความคิดและเปลี่ยนศาสนา และกล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติอันประณีตที่หายไปและกลายเป็นของหายากขึ้นเช่นจากง้วนดินก็หายากขึ้นจนกลายเป็นข้าวสาลี และต้องมีผู้นำเพื่อการแบ่งนาข้าวสาลี และตัดสินปัญหาของมนุษย์ในสมัยต้นกับ

๓.๑.๑ ความเสื่อมของทรัพยากรธรรมชาติสมัยที่ยังไม่มีผู้นำ

ในอัคคัณณสูตร กล่าวถึงการกำเนิดโลกและจักรวาล และกล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติอันประณีตที่หายไปและกลายเป็นของหายากขึ้นเช่นจากง้วนดินก็หายากขึ้นจนกลายเป็นข้าวสาลี และต้องมีผู้นำเพื่อการแบ่งนาข้าวสาลี และตัดสินปัญหาของมนุษย์ในสมัยต้นกับ ดังที่พระพุทธรองค์ตรัสว่า “ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยบางครั้ง บางคราว โดยระยะกาลยืดยาวช้านาน ที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญ อยู่โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจุติจากชั้นอภิสรรพพรหมลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์นั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปติเป็นอาหาร มีวิศีขานออกจากร่างกายตนเอง สัตว์จรไปได้ใน อากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน ก็แหละ สมัยนั้นจักรวาลทั้งด้นนี้แลเป็นน้ำทั้งนั้น มีดมนแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และ ดวงอาทิตย์

ก็ยังไม่ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันกลาง ค็นก็ยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง และถึงเดือนก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูแล้งปีก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายถึงซึ่งอันนับเพียงว่าสัตว์ เท่านั้น ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นต่อมา โดยล่วงระยะกาลยืดยาวช้านาน เกิดง้วนดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝายอยู่ข้างบน ฉะนั้นง้วนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น มีรสอร่อยดูจรงผั่ง เล็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น”^๐

น่าสนใจมากกว่าสัตว์ที่จุติจากอภิสสรพรหมลงมายังนับเป็นพรหมได้อีกหรือไม่ หรือเป็นมนุษย์แล้วตั้งแต่ตอนนั้น แต่เมื่อวิวินิจฉัยลักษณะว่าสัตว์นั้นสำเร็จทางใจ มีปิติ เป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ใน อากาศ อยู่ในวิมานอันงามก็ต้องนับว่าคล้ายพรหมอยู่มาก ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีลักษณะคล้ายพรหมการนับว่ากลายเป็นมนุษย์น่าจะเริ่มตั้งแต่การชิมง้วนดิน และกล่าวถึงการเปลี่ยนจากปิตินันเป็นอาหารของอภิสสรพรหมซึ่งเป็นอาหารละเอียดยิ่งกว่าอาหารทิพย์ของเทวดามาเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อร่อยที่สุด จนสามารถชวนให้อดดีตอภิสสรพรหมตนหนึ่ง ที่กล่าวกันว่ามิใช่อยากรู้อยากเห็นในอาหารหรือติดในรสให้มาลิ้มลองจนติดใจในรส คุณสมบัติอย่างพรหมค่อยค่อยหายไป กลายเป็นมีคุณสมบัติอย่างมนุษย์ ดังนั้นพระพรหมมิได้สร้างโลก แต่พระพรหมเป็นที่มาหรือกลายมาเป็นมนุษย์คนแรกนั่นเอง ของอร่อยที่วานั้น คือง้วนดิน และมนุษย์ในยุคนั้นเกิดมีมานะว่าผิวพรรณของฉันทองใสกว่าของคนอื่นเป็นต้น คล้ายการเหยียดผิวในปัจจุบัน แต่ของปัจจุบันรุนแรงและหยาบกว่ามาก ทำให้ง้วนดินหายไป พวกนั้นก็ถึงรสของง้วนดินด้วยความเสียดาย แต่ก็ได้เกิดมีกระบิดินที่คล้ายเห็ดมีสี กลิ่น รสคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างดีขึ้นมาแทน และมีข้อความคล้ายกันในพฤติกรรมเดิมเดิมของมนุษย์สมัยต้นกับคือความอยากในรสอร่อยอันเป็นความโลภและเหยียดผิวพรรณอันเป็นความโกรธ สัตว์เหล่านั้นบริโภคระบิดินอยู่ มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกก็มีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกก็มีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองจำพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พวกนั้นดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวก ท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไต่ตัวดู หมิ่นกันขึ้น เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นปัจจัย กระบิดินก็หายไป^๐ เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว ก็เกิดมีเครื่องดินขึ้น เครื่องดินนั้นปรากฏคล้ายผล

^๐ ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๑๒๐/๗๒-๗๓, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/๑๒๐/๘๙.

^๐ ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๑๒๑-๑๒๔/๗๓-๗๕, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/๑๒๑-๑๒๔/

มะพร้าวที่เดียว เครื่องดินนั้น ถึงพร้อมด้วยสี รส กลิ่น มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี เครื่องดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีราก ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้นนำเอา ข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาลีใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกแล้วกิ่งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย

ในย่อหน้าหนึ่งของอัคคัญญสูตรบอกถึงทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎกได้เกือบครบถ้วน เป็นบ้นครั้งใหญ่ของสัตว์ที่กลายมาเป็นมนุษย์ยุคต้นกับคือ สัตว์เหล่านั้นพากันมาจับกลุ่มปรับตัวกัน ท่านผู้เจริญ เดียวนี้ เกิดมีเลวทรมปรากฏขึ้นในสัตว์ทั้งหลายแล้ว เพราะว่าเมื่อก่อนพวกเราได้เป็นผู้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในวิมานนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน เกิดจวนดินลอยขึ้นบนน้ำทั่วไปแก่เราทุกคน จวนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามปั้นจวนดินกระทำให้เป็นคำด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภค รัศมีกายก็หายไป เมื่อรัศมีกาย หายไปแล้ว ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏขึ้น ดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏขึ้น กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏขึ้น เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏขึ้น เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏขึ้นแล้ว ฤดูและปีก็ปรากฏ พวกเราทุกคนบริโภคจวนดินอยู่ รับประทานจวนดิน มีจวนดินเป็น อาหารดำรงชีพอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏ ขึ้นแก่พวกเรา จวนดินจึงหายไป เมื่อจวนดินหายไปแล้ว จึงมีกระบิดินปรากฏขึ้น กระบิดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนบริโภคกระบิดิน เมื่อพวกเรา ทุกคนบริโภคกระบิดินนั้นอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา กระบิดินจึงหายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว จึงมีเครื่องดินปรากฏขึ้น เครื่องดินนั้น ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามบริโภคเครื่องดิน เมื่อพวกเรา ทุกคนบริโภคเครื่องดินนั้นอยู่ รับประทานเครื่องดิน มีเครื่องดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา เครื่องดินจึงหายไป เมื่อเครื่องดินหายไปแล้ว จึงมีข้าวสาลีปรากฏขึ้นเองในที่ที่ไม่ ต้องไถ เป็นข้าวที่ไม่มีราก ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าว สาร ตอนเย็นพวกเราทุกคนไปนำเอา ข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าพวกเราทุกคนไปนำ เอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็น ข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ด สุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย เมื่อพวกเราทุกคนบริโภคข้าวสาลี ซึ่งเกิดขึ้นเองในที่ที่ไม่ต้องไถอยู่ รับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้า

นาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา ข้าวสาลีนั่นจึงกลายเป็นข้าวมีราหุ้มเมล็ดบ้าง มีเกลบห่อเมล็ดไว้บ้าง แม้ต้นที่เกี่ยวแล้วก็ไม่งอกขึ้นแทนที่ ปรากฏว่าขาดเป็นตอนๆ จึงได้มีข้าวสาลี เป็นกลุ่มๆ อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรมาแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน เสียเถิด ครั้นแล้ว สัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งข้าวสาลี ปักปันเขตแดนกัน^๐

ผู้วิจัยเห็นว่าคนทั้งหลายแบ่งข้าวสาลีปักปันเขตแดนกันได้โดยที่ไม่มีผู้ปกครองและ ไม่มีการปกครองแต่อย่างใด ข้อนี้ย่อมยืนยันได้ว่าคุณธรรมคือการรู้จักแบ่งปันนี้มีมาก่อนศาสนา ทุกศาสนา และใช้แทนการปกครองได้เช่นกัน อย่างอุดมคติการปกครองแบบเหลาจื๊อที่ว่า การปกครองโดยไม่ต้องปกครอง สรุปได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เคยมีในอัครคัมภีร์สูตรต้องเริ่มที่ จัวนดิน เพราะปฐิเป็นอาหารของอามัสนสรพรม ไม่อาจจะนับว่าเป็นอาหารของมนุษย์ จากจัวนดิน มาสู่ กระบิดิน เครือดิน ข้าวสาลีเกิดเอง และสุดท้ายที่ข้าวสาลีในนา ทั้งหมดนี้จึงเป็นทรัพยากรที่มีมาก่อนทรัพยากรธรรมชาติในจักกวัตติสูตร

๓.๑.๒ การกำเนิดขึ้นของผู้นำในยุคต้นกับ

ที่มาของการเลือกผู้นำครั้งแรกคือ สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลก สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตักเตือน อย่างนี้ว่า แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ก็ท่านกระทำความชั่วซ้ำนัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำความชั่วซ้ำอีกเลย สัตว์ผู้นั้นแล รับคำของสัตว์เหล่านั้น แล้ว แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือ พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดิน บ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้ ก็นัยเพราะมีเหตุเช่นนั้นเป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ ไม่ได้ให้จึงปรากฏ การตีเถียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ ครั้นนั้น แล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมปรึกษากันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ ให้จัก ปรากฏ การตีเถียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จัก ปรากฏ ในเพราะบาปกรรม เหล่าใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเถียนผู้ที่ควรตีเถียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น ดังนี้ ”^๐ จะเห็นได้ว่า กำเนิดของการปกครองเริ่มต้นเพราะคนเห็นแก่ตัวทั้งที่ของตนก็มีอยู่แล้ว แต่ยังไม่เอาของผู้อื่นมา

^๐ ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๑๒๘/๗๗-๗๘, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/ ๑๒๘/๙๕-๙๕.

^๐ ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๑๒๙-๑๓๐/๗๘-๗๙, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/๑๒๙-๑๓๐/

บริโศก ดังนั้นถ้าเราตั้งสมมติฐานไว้หัวใจว่าคนที่มียุขยัย ๔ ให้ใช้สอยพอเพียงอยู่แล้วจะไม่ล่วงล้ำสิทธิหรือส่วนของคนอื่น น่าจะไม่จริงตามหลักฐานในพระสูตรนี้ แต่คนเห็นแก่ตัวในสูตรนี้ก็ยังไม่มีความพยายามจะทำชั่วอย่างแรงกล้าแต่อย่างใด เมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนก็เชื่อฟัง ไม่มีการกล่าวถึงการอาฆาตและฆ่าผู้นำที่ตัดสินโดยธรรม ไม่มีการใส่ร้ายเพื่อโค่นล้มผู้นำ ถ้าทุกคนรู้จักสิทธิของตนของคนอื่นแล้วแบ่งปันอย่างเหมาะสม การปกครองก็คงเกิดเพื่อให้มีผู้ทำหน้าที่แบ่งปัน ถ้าเรามองฝ่ายบวกก็คือ การปกครองเกิดขึ้นเพราะมนุษย์รู้จักการแบ่งปันกัน โดยไม่ต้องใช้พอนไม้หรืออาชญาอันเอง แต่ใช้เพียงการว่ากล่าวและตัดสินของผู้นำ โดยสรุปคือยุคนี้มนุษย์มีคุณธรรมสูงในระดับที่พยายามบริหารการแบ่งปัน

วิธีในการเลือกผู้นำครั้งแรกคือ สัตว์เหล่านั้น พวกมันเข้าไปหาสัตว์ที่ สวยงามกว่า น่าดูน่าชมกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคน แล้ว จึงแจ้งเรื่องนี้ว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญ มาเถิดพ่อ ขอพ่อจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่พ่อ สัตว์ผู้เหล่านั้นแลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้า^๐ การเลือกผู้นำครั้งแรกใช้บุคลิกภาพทางกายเป็นเกณฑ์ จะเรียกว่าเลือกด้วยราคาจริตได้หรือไม่ เพราะมนุษย์ยุคต้นกับมีมานะเรื่องผิวพรรณสวยงาม

จึงเกิดคำทั้งสามคือมหาชนสมมติ กษัตริย์และราชา มหาชนสมมติคล้ายกับ ส.ส.ในสภามากที่สุดเพราะ ส.ส.คนเดียวแทนคนหนึ่งแสนคน เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอัน มหาชนสมมติ คำว่า มหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลาย คำว่า กษัตริย์ กษัตริย์จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม คำว่า ราชา ราชาก็อุบัติขึ้นเป็น อันดับที่สาม เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือ ไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากธรรมชาติความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลาที่เราเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง^๙ ถ้ามองจากจุดเริ่มต้น ความอยากรู้อยากเห็นหรืออยากรู้อยากลองชิมจวนดินของอาภัสสรพรหมบางตน เป็นจุดเริ่มต้นของโลกะใช่หรือไม่ ส่วนการมีมานะว่าผิวพรรณของตนผ่องใสกว่า ก็เป็นจุดเริ่มต้นของโทสะใช่หรือไม่ แม้แต่การตัดสินตักเตือนว่ากล่าวผู้โลกาหรือเห็นแก่ตัวที่สงวนส่วนของตนไว้ แต่ไปเอาส่วนของคนอื่นมาบริโศก อันเป็นจุดเริ่มต้นของผู้นำทางการปกครอง ด้วยวิธีการเลือกผู้ปกครอง

^๐ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๓๐/๗๙, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๓๑/๘๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๓๑/๙๖-๙๗.

จากผู้ที่สูง่างมากกว่า นาดูน่าขมกว่า ดูน่าเลื่อมใสกว่า และดูน่าเกรงขามกว่า เป็นการเลือกด้วย
 โลภะจริตและราคะจริตของสมาชิกส่วนใหญ่ใช่หรือไม่ เท่าที่ว่า การปกครองประเทศหรือการเป็น
 ผู้นำทางการเมืองเป็นการบริหารกิเลสของคนในประเทศให้ลงตัว การจะทำเช่นนั้นได้จึงไม่ใช้การ
 ตามใจประชาชนอย่างเดียว แต่ต้องสอนตักเตือนให้ประชาชนให้ประชาชนลดกิเลสไปพร้อมกัน
 ด้วย การสอนนี้จะทำโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ จะทำเช่นนั้นได้ ผู้ปกครองก็จำเป็นต้องอยู่เรียบง่าย
 ให้เป็นตัวอย่าง ที่เล่าจื้อ กล่าวว่า การปกครองที่ดีหมายถึงไม่ต้องมีการปกครอง เพราะท่านมี
 ความเห็นว่าการปกครองมีเค้าเงื่อนมาจากโลภะและโทสะใช่หรือไม่ ถ้าเช่นนั้น คนที่ปราศจาก
 โลภะและโทสะจึงไม่ควรไปเลือกตั้งใช่หรือไม่ หรือว่าเราสามารถไปลงคะแนนเลือกตั้งในระบบ
 ประชาธิปไตยด้วยใจเมตตากรุณาหวังประโยชน์ต่อส่วนรวมก็ได้เนื่องมาจากการรู้จักแบ่งปันอันมี
 มาก่อนศาสนา และในพระพุทธศาสนาก็สอนเรื่องเมตตากรุณาว่าเป็นคุณธรรมและข้อปฏิบัติที่
 สำคัญ ถ้าเช่นนั้นการไปลงคะแนนเลือกตั้งก็เป็นการปฏิบัติธรรมที่จำเป็นเช่นกัน

และในจักรกัสดิสูตรนั้นจะกล่าวถึงต่อไปจากอัครัญญสูตรนี้ จะกล่าวให้เห็นความ
 เจริญของบ้านเมืองในช่วงที่มีผู้นำทางการเมืองที่ดี และความเสื่อมของบ้านเมืองในช่วงที่มีผู้นำไม่
 ดี คือจากพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๑ ถึง ๗ เป็นธรรมราชา บำเพ็ญจักรกัสดิวัตรทั้ง ๕ ครบถ้วนจน
 บ้านเมืองไม่มีคนยากจนเลย แต่พระราชองค์ที่ ๘ บำเพ็ญจักรกัสดิวัตรบกพร่องไม่ครบถ้วน ความ
 เสื่อมจึงเกิดขึ้นตามลำดับ เรื่องความเสื่อมและความเจริญของสังคมและอายุมนุษย์ตลอดจน
 ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในจักรกัสดิสูตรนี้เอง และขอให้สังเกตว่าในพระสูตรต่อไปนี้เป็นการ
 ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทั้งหมด

๓.๒. ผู้นำวิสุทธิในจักรกัสดิสูตร

ในจักรกัสดิสูตรกล่าวถึงเรื่องผู้นำทางการเมืองไว้ชัดเจนที่สุด และกล่าวไว้มากกว่า
 ทุกสูตร จะกล่าวถึงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าตรัสการปกครองภายนอกพร้อมกับการปกครองภายใน
 และการใช้จักรแก้วเป็นเครื่องหมายของการปกครองที่ดีที่สุดไปตามลำดับ

๓.๒.๑ เหตุผลที่พระพุทธเจ้าตรัสการปกครองภายนอกกับภายใน

จักรกัสดิสูตรเป็นพระสูตรที่ถูกยกมากล่าวถึงบ่อยครั้งที่สุดเมื่อพระสงฆ์ นักปราชญ์
 หรือนักวิชาการฝ่ายพุทธจะกล่าวถึงเรื่องความเสื่อมและความเจริญของสังคม อยู่ในพระไตรปิฎก
 เล่มที่ ๑๑ ที่มณิกาย ปาฏิกวรรค เป็นพระสูตรขนาดยาว จำนวน ๒๓ หน้ากระดาษ ในขณะที่ทำ
 สังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน พระอุบาลีเป็นผู้

วิสัยทัศน์พระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสัยทัศน์พระสูตร ในที่นั้น พระอานนท์กล่าวว่า ท่านได้ฟังมาอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ^๐ และพระองค์ได้ตรัสให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ และการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่ากับพึ่งตนและพึ่งธรรมไปพร้อมกัน นี่จึงเป็นที่มาของ จักกวัตติสูตร พระพุทธองค์แสดงจักกวัตติสูตรที่เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ

อรรถกถาจักกวัตติสูตรให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ตอนหัวรุ่งพระพุทธองค์ตรวจดูหมู่สัตว์ ทรงเห็นว่า ชาวเมืองมาตุลาจะได้ประโยชน์จากฟังธรรม กษัตริย์เมืองมาตุลาได้ถวายมหาทาน เสร็จกิจแล้วทรงดำริว่าสถานที่คับแคบไม่เหมาะจะแสดงธรรม จึงเสด็จออกนอกตัวเมืองประทับนั่งใต้ควงไม้มาตุละต้นหนึ่งที่มีบริเวณกว้างขวาง เหมาะสม พระสงฆ์นั่งซ้ายขวาและด้านหลังของพระพุทธองค์ เทวดายืนในอากาศ ประชาชนชาวมาตุลาก็นั่งตรงหน้าของพระพุทธองค์นั่นเอง ^๑

รูปแบบของจักกวัตติสูตรเป็นบรรยายโวหารแบบสาธกนิทานทั้งเรื่องอดีตและอนาคต เพราะมีทั้งนิทานคติโบราณคือเรื่องพระเจ้าทัพพะเนมิและเรื่องราวในอนาคตคือเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าสถานการณ์ภายในเรื่องจะเป็นเหมือนว่าเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิจะเป็นศูนย์กลางของโลกคือเมืองอื่นที่มีอยู่หรืออยู่ทุกทิศนั้นจะเป็นเมืองขึ้นของเมืองที่มีพระเจ้าจักรพรรดิ นั่นหมายถึงว่าไม่มีเมืองอื่นจะมีอำนาจเหนือกว่าเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่ออ่านโดยละเอียดและตั้งใจสังเกตผู้วิจัยพบว่า จุดหรือเหตุผลที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องสังคมยุคเจริญแล้วเสื่อมลงและกลับเจริญได้อีกครั้งหลังจากตรัสสติปัฏฐาน ๔ นั้นมีเหตุที่เชื่อมโยงกัน คือ เมื่อภิกษุเจริญสติปัฏฐาน ๔ อยู่ได้ชื่อว่าอยู่ในโคจรหรือวิสัยของบิดาจึงจักไม่เสื่อม ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็เสื่อมจากสิ่งที่ควรสืบต่อบิดาคือเสื่อมจากธรรมที่บิดามีอยู่ บิดาย่อมหมายถึงพระพุทธองค์นั่นเอง จึงได้ตรัสเล่าถึงสังคมหนึ่งที่ดีพร้อมสมบูรณ์

^๐ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๐/๔๙, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๐/๕๙-๖๐.

^๑ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๘๐/๒๙-๓๐.

แบบ แต่สังคมที่ดีพร้อมอย่างนั้นต้องเสื่อมลงเพราะการไม่ดำเนินตามรอยพ่อ ในสมัยพ่อดีมีลักษณะ
ดังนี้ว่า มีพระราชจักรพรรดิพระนามว่า ท้าวเหนมิต ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ใน
แผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗
ประการ คือ

๑.จักรแก้ว

๒.ช้างแก้ว

๓.ม้าแก้ว

๔.แก้วมณี

๕.นางแก้ว

๖.คฤหบดีแก้ว

๗.ปรีณายกแก้ว^๖

๓. ๒.๒ จักรแก้วเป็นเครื่องหมายของการปกครองที่ดีที่สุด

จักรแก้วซึ่งผู้วิจัยตีความว่าหมายถึงความชอบธรรมในการปกครองเป็นเงื่อนไขหลัก
ให้เกิดการปกครองที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑.เพราะเมื่อจักรแก้ว เคลื่อนจากที่อันหมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม
ในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใดแต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชราถึงเวลาลงจากตำแหน่ง
นักปกครอง

๒.เพราะจักรแก้วเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยิบบั่นให้กันได้ พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ต้อง
บำเพ็ญความดีจนเกิดมีจักรแก้วเฉพาะพระองค์ สิ่งที่ทำให้จักรแก้วปรากฏแก่ผู้นั้นคือ การรักษาศีล
อุโบสถและการบำเพ็ญจักกวัตติวัตร ๕ ประการครบถ้วน

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๑/๔๙-๕๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๑/๖๐.

ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าขณะมีจักรแก้วนั้นภายในประเทศไม่มีคนยากจนเลย แสดงถึงว่ารัฐที่ดีที่สุดมีลักษณะคล้ายกับรัฐสวัสดิการในปัจจุบัน การปกครองโดยไม่มีจักรแก้วอย่างที่ปรากฏในกฎพันตสูตร ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะเพิ่มมากขึ้น บุโรหิตถึงกับแนะนำให้พระเจ้ามหาราชาธิราชทำใจว่าเมื่อบริจาทานก็ให้ดีกว่าผู้มารับทานทั้งปวงประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ แล้วจึงบริจาทาน เมื่อจักรแก้ว เคลื่อนจากที่อันหมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใด แต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชรา ก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นบิดาก็คือเป็นพระภาซี ได้แนะนำให้ราชโอรสปฏิบัติเหมือนตนจนราชโอรสมีจักรแก้วเหมือนบิดา เป็นอย่างนี้มา ๗ พระองค์ แต่มาพลาดในองค์ที่ ๘ ไม่ปรึกษาพ่อที่เป็นพระภาซี ปกครองโดยไร้จักรแก้ว และฟังคำสอนของคนใกล้ตัวที่แนะนำเฉพาะสิ่ง ที่พวกตนได้รับผลดี หรือเฉพาะที่เกี่ยวกับตนและพวกตน ทอดทิ้งชาวเมืองให้ยากจน เพราะไม่แบ่งปันทรัพย์ให้ทั่วถึง จึงเกิดมีการลักขโมยเกิดขึ้นในสังคมและความเสื่อมอย่างอื่นก็ตามมาเป็นลูกโซ่แห่งวงจรของความเสื่อม การไม่ปรึกษาพ่อ ไม่บำเพ็ญจักกวัตติวัตร ๑๒ ปกครองตามใจตนเองจึงเกิดความเสื่อมอันส่งผลกระทบต่อโลกใบนี้ต่อเนื่องไปตามลำดับจนมนุษย์ในโลกอายุสั้นลง และทรัพยากรธรรมชาติก็เสื่อมลง จักกวัตติวัตรเมื่อรวมโดยย่อมี ๕ ประการแต่เมื่อขยายความในข้อ ๒ จะได้ถึง ๑๒ ประการคือ

๑. พ้อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรมทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่
๒. จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน/ ในหมู่พล/ ในพวก กษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์/ ในพวกพราหมณ์/และคฤหบดี/ ในชาวนิคมนและชาวชนบททั้งหลาย/ ในพวก สมณพราหมณ์/ ในเหล่าเนื้อและนก/ ส่วนที่ขยายให้เป็น ๑๒ ประการ อยู่ในข้อ ๒ นี้เอง
๓. การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของพ่อเลย
๔. บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย

๕. สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของพ่อ จดเว้นจากความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควร แล้วถามว่า ท่านขอรับ กุศล อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษ กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้น

แล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้น ประพฤติ นี้แล คือจกัถวัตติ
วัตรอันประเสริฐนั้น^{ON}

จกัถวัตติวัตร ๕ ประการจึงสำคัญเหมือนสติปัฏฐาน ๔ เหมือนกับพระพุทธองค์
เปรียบเทียบให้เห็นชัดว่าการที่พระภิกษุไม่เจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็ส่งผลกระทบเป็นความเสื่อม
ต่อเนื่องยาวนาน กว่าจะกลับมาสำนึกได้แล้วกลับมาเจริญสติปัฏฐาน ๔ อีกครั้ง และการเจริญสติ
ปัฏฐานทำให้มีตนเป็นที่พึ่ง และมีธรรมเป็นที่พึ่งไปพร้อมกัน จึงสรุปได้ว่า เงื่อนไขในการเล่านิทาน
โบราณประกอบคือให้อยู่ในโคจรและวิสัยของบิดา คือ ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตามพระพุทธองค์
เพื่อจะไม่เสื่อมทั้งตนและธรรม และการเจริญจกัถวัตติวัตร ๕ ประการของนักปกครองก็เป็นการพึ่ง
ตนและพึ่งธรรมไปพร้อมกันเหมือนการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ของพระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเป็นพระ
อรหันต์ และความเป็นพระอรหันต์ในภายในนั้นจักไม่กลับเสื่อมได้อีก ต่างจากการปกครอง
ภายนอกที่ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นปุถุชนมีกิเลสหล่อหลอม แม้ไม่เสื่อมในรุ่นพ่อ แต่ก็ไปเสื่อมในรุ่นลูก
การทำความดีตามรอยพ่อจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เห็นชัดว่า ปกครองภายนอกพึงใช้จกัถวัตติวัตร ๕
ประการ ปกครองภายในพึงใช้สติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง

ว่าโดยเนื้อหาของจกัถวัตติสูตร พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุมีที่พึ่งตนและพึ่งธรรมคือ
สติปัฏฐาน ๔ ตรัสเล่าถึงผู้นำทางการปกครองสมบุรณ์แบบที่ซื้อทัพหิณมิ และการบกพร่องของ
ผู้นำในยุคต่อมา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลง และอายุมนุษย์ก็ลดลงตามลำดับคุณธรรมของ
คนส่วนใหญ่ในโลกนี้ เมื่อมนุษย์เข็ดหลาบ กลับสู่คุณธรรม อายุก็เพิ่มขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติก็พร้อม
พร้อมขึ้น เกิดสังคมที่คนดีไปรวมกันอยู่ และเกิดมีพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรย
และเมื่อปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ อยู่ พระภิกษุจักเจริญด้วยอายุคือสัมมปปธาน ๔, ด้วยวรรณะ คือ
สำรวมในปาติโมกข์, ด้วยสุขคือรูปฌาน ๔ ด้วยโภคะ คืออัปปมัญญา ๔, จักเจริญด้วยพละ คือ
เจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ พระภิกษุควรสร้างกำลังที่เอาชนะกำลังของพระยามารได้ บุญเจริญขึ้น
ได้เมื่อเรามั่นคงในกุศลธรรม

สรุปว่า จกัถวัตติสูตรพูดถึงการเดินตามรอยพ่อด้วยจกัถวัตติวัตร ๕ จะไม่เสื่อมจาก
โลก เดินตามรอยพระพุทธองค์ด้วยสติปัฏฐาน ๔ ก็จะไม่เสื่อมจากธรรม ปกครองภายนอกพึงใช้
จกัถวัตติวัตร ๕ ประการ ปกครองภายในพึงใช้สติปัฏฐาน ๔ ตามตารางดังนี้

^{ON} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๔/๕๑-๕๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๔/๖๒-๖๓.

ตารางที่ ๓.๑ เปรียบเทียบจกักวัดติวัตร ๕ กับสติปัฏฐาน ๔

หัวข้อหลัก	จกักวัดติวัตร ๕	สติปัฏฐาน ๔
ประเด็น	เดินตามรอยพ่อ ไม่เสื่อมจากโลก	เดินตามรอยพระพุทธองค์ ไม่เสื่อมจากธรรม
จุดหมาย	สังคมอยู่ดีมีความสุข	เป็นพระอรหันต์
วิธีการ	ปกครองภายนอก	ปกครองภายใน
ความเหมือน ๑	พึ่งตน พึ่งธรรมไปพร้อมกัน	พึ่งตน พึ่งธรรมไปพร้อมกัน
ความเหมือน ๒	สังคมที่ประมาทก็จะเสื่อมลง	จิตใจที่ประมาทก็จะเสื่อมลง
ความแตกต่าง	เสื่อมได้ในอนาคต/ถูกทำให้เปลี่ยนแปลง	ถ้าเป็นพระอรหันต์ ไม่เสื่อมอีกตลอดไป
อรรถกถาบอกว่า	วิญญูคามิกุศล ไปสู่ความเป็นจักรพรรดิ	วิวิญญูคามิกุศล ไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ ^{๐๐}

๓.๒.๓ ผู้นำกับความเสื่อมศีลธรรมและผลกระทบตามมา

จากพระเจ้าจักรพรรดิทัพเหนื และพระเจ้าจักรพรรดิ องค์ที่ ๒ ถึงองค์ที่ ๗ การปกครองก็เป็นไปด้วยดีสามารถอำนวยการประโชยชน์แก่ประชาชนทุกถ้วนหน้า จนมาพลาตในองค์ที่ ๘ พระองค์ไม่ปฏิบัติตามจกักวัดติวัตรหรือปฏิบัติไม่ครบถ้วน จึงเกิดความเสื่อมตามลำดับดังนี้คือ บุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราชาผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกแล้วถึงที่ประทับ ได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึ่งทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ได้ทรงเสียพระทัย แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระราชาผู้ทูลถามจึงจกักวัดติวัตรอันประเสริฐ นัยว่าท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ ตามพระมติของพระองค์เอง ประชาราษฎร์ จึงไม่เจริญเหมือนเมื่อก่อนคือเหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อนที่ได้ทรงประพฤติในจกักวัดติวัตรอันประเสริฐ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กล่าวตามวิสัยโลกปัจจุบัน พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๗ ก็มีความผิดพลาดเหมือนกันที่ตั่งพระราชโอรสองค์ที่ขาดความพร้อมที่จะเป็นผู้นำที่พึ่งประสงค์ของประชาราษฎร์

เมื่อมีความไม่เจริญ การประท้วงเรียกร้องก็เกิดขึ้น เมื่อกลุ่มบริวารของพระองค์ได้ทำการเรียกร้องขึ้น พระองค์โปรดให้ประชุมอำมาตย์ราชบริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายก

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๘๑/๓๒.

องช้าง นายกองม้าเป็นต้น ตลอดจนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา แล้วตรัสถามจักกวัตติวัตรอันประเสริฐ เมื่อได้ฟังคำทูลตอบของพวกเขาแล้ว จึงทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครอง อันชอบธรรม แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนจึงได้ถึงความแพร่หลาย บุรุษคนหนึ่งจึงขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว แสดงแก่ท้าวเธอ พร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษคนนี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ท้าวเธอจึงตรัส กับเขาว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ เมื่อเขารับว่าจริง พระพุทธเจ้าข้า เพราะเหตุไร เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ จึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขาแล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยาจนประกอบภาระงานทั้งหลาย จงตั้งทักษิณาทันที่มีผลในเบื้องบน อันเกื้อกูลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เกิด เขาได้สนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นเหมือนว่า ใครประท้วงมายังพระองค์ พระองค์ก็จะช่วยบุคคลนั้น เป็นการช่วยที่ช่วยเหลือเฉพาะส่วน เมื่อผู้นำเลือกช่วยบางส่วนของบ้านเมือง บ้านเมืองย่อมเดือดร้อน แม้บุรุษอีกคนหนึ่งก็ได้ขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้ ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา พร้อมกับรับสั่งแบบเดิม^{๐๐}

แต่ต่อมาเมื่อพระองค์เกรงว่า การลักขโมยจะแพร่หลาย จึงหันมาประหารชีวิตของคนลักขโมย โดยไม่ปรึกษาประชาชน ทำเสมือนว่าตัวพระองค์เป็นกตีกา ยามจะเปลี่ยนกตีกาก็เปลี่ยนตามใจของพระองค์ ไม่ปรึกษาและสื่อสารให้ประชาชนทราบและเข้าใจ มนุษย์ทั้งหลายจึงบอกต่อกันไปว่า คนขโมยทรัพย์ของคนพวกอื่นไป พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระราชทานทรัพย์ให้อีก แม้เราทั้งหลายก็ควรขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นบ้าง จากนั้น บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่พระองค์พร้อมด้วยกราบทูลว่าพระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้นี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ท้าวเธอ กล่าวว่ ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นเสมอไป อทินนาทานนี้จักเจริญทวีขึ้น เราจะให้คุ้มตัวบุรุษผู้นี้ให้แข็งแรง ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย ท้าวเธอตรัสสั่งให้ราชบุรุษทั้งหลายเอาเชือกเหนี่ยวมัดบุรุษนั้นให้มีมือโพล่หลังให้แน่น เอามัดโกนศีรษะให้โล้นแล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑาะว์เสียงกร้าว ออกทางประตูด้านทักษิณ ตัดศีรษะบุรุษนั้นเสีย นอกพระนครทิศทักษิณ ราชบุรุษทั้งหลาย ทำตามรับสั่งนั้น^{๐๐} เมื่อเกิดการให้ความสำคัญกับศาสตราอาวุธตามแบบอย่างที่คุณาทรงกระทำ ผู้คนทั้งหลายก็รู้จักการสร้างอาวุธอันคมขึ้นมาใช้บ้าง กล่าวได้ว่า ความขัดสนถึงความแพร่หลายสะท้อนถึงความไม่เจริญของสังคมที่เกิดจากผู้ปกครองไม่ทำหน้าที่ตนตามจักกวัตติวัตร ส่วนศาสตราถึงความแพร่หลาย

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๘๘-๙๑/๕๔-๕๖, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/ ๘๘-๙๑/๖๕-๖๘.

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.(บาลี)** ๑๑/๙๒/๕๖-๕๗, **ที.ปา.(ไทย)** ๑๑/ ๙๒/๖๘-๖๙.

สะท้อนถึงความโหดร้ายและเลวร้ายทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายผู้ถูกปกครอง จึงประมวลความ
ผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘ ตามตารางนี้

ตารางที่ ๓.๒ ความผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘

หัวข้อ/ลำดับ	ความผิดพลาดของพระราชาองค์ที่ ๘
๑.	ไม่ปรึกษาสมณพราหมณ์คือพระฤาษีอดีตพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นพระราชบิดา/ ขาดธรรม
๒.	ปกครองตามอำเภอใจของตน โดยไม่สนใจจักรแก้วที่หายไป/ขาดความชอบธรรม
๓.	ใช้ตนเป็นกติกาสองสังคม เปลี่ยนตามใจตน ขาดหลักการที่ชัดเจน/ขาดหลักการ
๔.	ไม่ปฏิบัติพระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ/ขาดหลักปฏิบัติ
๕.	ให้ไม่ทั่วถึงกัน คนใกล้ชิดเรียกร้องสิ่งใดก็ให้เฉพาะกับคนที่เรียกร้องนั้น/ขาดธนา นุประทาน
๖.	ตอนแรกผ่อนปรนกับการลักขโมย โดยให้ทรัพย์แก่ผู้ขโมย/หย่อนเกินไป ไม่พอดี
๗.	ตอนหลังเกรงขโมยจะมีมาก จึงสั่งตัดศีรษะของผู้ลักขโมย/ตึงเกินไป ไม่พอดี
๘.	สร้างแบบอย่างการใช้อำนาจอหิมิตในการสังหารชีวิตผู้อื่น/คิดไม่ถึง ขาดความ รอบคอบ
๙.	เป็นต้นเค้าเงื่อนไขแห่งความเสื่อมของสังคมทุกด้านทั้งระบบ/ประมาท ขาดความ รอบคอบ

ด้วยเรื่องราวที่ประมวลมาดังต่อไปนี้คือ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์
ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย
อหิณนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออหิณนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความ
แพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึง
ความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุ และ

วรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย จะเขียนลงเป็นเลขข้อตามอายุของมนุษย์เพื่อให้สังเกตได้ง่ายตามลำดับดังนี้

๑.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลง เหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี

๒.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี เมื่อปีสุณาวาจาถึงความแพร่หลาย แม้อายุ และวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๓.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี สัตว์บางพวกมีวรรณะดี สัตว์บางพวกมีวรรณะไม่ดี ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีวรรณะไม่ดีก็เพ่งเล็งสัตว์พวกที่มีวรรณะดี ถึงความประพฤติล่วงในภรรยาของคนอื่น กาเมศุมิจฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อกาเมศุมิจฉาจารถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๔.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ธรรม ๒ ประการคือผรุสวาจาและสัมผัปปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุ และวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๕.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี อภิขณาและพยาบาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขณาและพยาบาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๖.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๗.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕๐๐ ปี

ในพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านเสื่อมที่เกินจากอกุศลกรรมบถอีก ๗ ประการ เริ่มจากเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการคือ ๑. อธรรมราคะ ๒.วิสมโลภะ ๓.มิจฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุ และวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๘.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๕๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๕๐ ปี ธรรมเหล่านี้คือ ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรมเหล่านี้ถึงความแพร่หลาย แม้อายุและวรรณะของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย

๙.บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๕๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี

๑๐.จักมีสมัยที่มนุษย์เหล่านี้มีบุตรอายุ ๑๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕ ปี จักสมควรมีสามีได้ ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี รสเหล่านี้คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ จักอันตรธานไปสิ้น หญ้ากับแก่น จักเป็นอาหารอย่างดี เปรียบเหมือนข้าวสุก ข้าวสาลีระคนกับเนื้อสัตว์ จักเป็นอาหารอย่างดี ในบัดนี้ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักอันตรธานไปหมดสิ้น อกุศลกรรมบถ ๑๐ จักรุ่งเรืองเหลือเกิน ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี แม้แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนทำกุศลจักมีแต่ไหน

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี คนทั้งหลายจักไม่ปฏิบัติชอบในมารดา จักไม่ปฏิบัติชอบในบิดา จักไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ จักไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ จักไม่ประพฤติด่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล เขาเหล่านั้นก็ ยังจักได้รับการบูชา และได้รับการสรรเสริญ เหมือนคนปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติด่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ในบัดนี้

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เกิดเหตุการณ์ “สมสู่ไม่เลือกหน้า” คือ เขาจักไม่มีจิตคิดเคารพยำเกรงว่า นี่แม่ นี่น้า นี่พ่อ นี่อา นี่ป้า นี่ภรรยาของอาจารย์ หรือว่านี่ภรรยาของท่านที่เคารพ สัตว์โลกจักสมสู่ปะปนกันเหมือนแพะ ไก่ สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เกิดเหตุการณ์ “เคียดแค้นกล้าไม่เลือกคน” คือ สัตว์เหล่านั้นต่างก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้าในกันและกัน มารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่ชายกับน้องหญิง น้องหญิงกับพี่ชาย จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า เหมือนนายพรานเนื้อเห็นเนื้อเข้าเกิดความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้า

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์อันตรายทั้งสิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้งหลายอันคมจักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่า

กันเองด้วยศัสตราอันคมนี้โดยสำคัญว่า นี้ เป็นเนื้อ^{๐๐} สรุปลักษณะของสมณชนที่มีอายุสิบปี ดังตารางนี้

ตารางที่ ๓.๓ สภาพความเลื่อมของสังคมในยุคนั้นที่มีอายุสิบปี

หัวข้อ/ ลำดับ	ภาพสะท้อนของความเลื่อม
๑.	อายุสั้น
๒.	เนื้อสัตว์ ข้าวสุก เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ หมด ไป
๓.	ธรรมชาติถูกทำลาย
๔.	อาหารขาดแคลน/ขาดแคลนปัจจัย ๔
๕.	ไม่มีผู้นำที่ดี
๖.	ไม่มีผู้สอนกุศลธรรม
๗.	ประชาชนประพฤติดศีลธรรมทั้ง ๑๗ ประการ
๘.	สมสู่กันเหมือนสัตว์ไม่คำนึงความเป็นญาติมิตรและผู้มีคุณ
๙.	เช่นฆ่ากันเหมือนสัตว์ไม่คำนึงความเป็นญาติมิตรและผู้มีคุณ

๓.๒.๔ ผู้นำกับความเจริญศีลธรรมและผลกระทบตามมา

สภาพสังคมมนุษย์ที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบในจักรกวัตติสูตร มีสองช่วงคือ ช่วงก่อนเลื่อม กับช่วงหลังเลื่อม โดยในยุคแรกที่มีมนุษย์มีความดีพร้อมสมบูรณ์แบบช่วงก่อนเลื่อม ผู้นำทางการเมืองปกครองในยุคที่มีมนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบมีพระจริยาวัตรครบถ้วน ๓ ประการ คือ พระเจ้าจักรพรรดิส่งสอนศีลห้าอยู่โดยปกติ รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ ค่ำ และปฏิบัติจักรกวัตติวัตรได้ครบถ้วน เมื่อไปยังเมืองอื่นในทุกทิศก็ต้องทำสงครามเพราะมีจักรแก้ว เป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธองค์ตรัสเล่าว่า มีพระราชจักรพรรดิพระนามว่า ทฬัทธเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็น

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๙๔-๑๐๔/๕๘-๖๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๙๔-๑๐๔/๗๐-

ใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ ๑.จักรแก้ว ๒.ช้างแก้ว ๓.ม้าแก้ว ๔.แก้วมณี ๕.นางแก้ว ๖.คฤหบดีแก้ว ๗.บริณายกแก้ว พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต โดยล่องไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ราชบุรุษนั้น ได้เห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้า กราบทูลเรื่องจักรแก้วถอยเคลื่อนจากที่ แล้ว แม้พ่อจะสั่งสอนลูกให้อยู่ในราชสมบัติได้ แต่พ่อก็ไม่อาจจะมอบจักรแก้วให้ลูกได้ แสดงว่า จักแก้วมีลักษณะเกี่ยวกับการบรรลุลหรรณ เมื่อทรงทราบว่าจักรแก้วเคลื่อนจากที่ พระเจ้าทัพพะเนมิ ตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มารับสั่งว่า จักแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ก็พ่อได้ สดับมาดังนี้ว่า จักแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ใด ถอยเคลื่อนจากที่ พระเจ้า จักรพรรดิพระองค์นั้น พึงทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน ในบัดนี้ ก็ถามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ พ่อ ได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นสมัยที่จะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ของพ่อ มาเถิดพ่อกุมาร พ่อจง ปกครองแผ่นดิน อันมีสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ฝ่ายพ่อจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าอย่างดี นำผาด ออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท้าวเธอทรงสั่งสอนพระกุมารองค์ใหญ่ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรง ปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้าอย่างดี นำผาด เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิต แล้ว ก็เมื่อพระราชฤาษี ทรงผนวชได้ ๗ วัน จักแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว

พระเจ้าจักรพรรดิองค์ถัดมาก็สามารถรู้วิธีให้จักรแก้วกลับมาโดยการปรึกษาพระ ฤาษีอดีตพระราชาคือ ราชบุรุษคนหนึ่ง ได้กราบทูลให้ทราบความที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธาน ไปแล้ว ท้าวเธอได้ทรงเสียพระทัยเสด็จเข้าไปหาพระราชาเฝ้าทูลว่า จักแก้วอันเป็นทิพย์ อันตรธานไปแล้ว พระราชาเฝ้าตรัสกะท้าวเธอว่า ดูกรพ่อ พ่ออย่าเสียใจไปเลย จักแก้วอันเป็น ทิพย์หาใช่สมบัติสืบมาจากบิดาของพ่อไม่ ดูกรพ่อ เจริญพ่อประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ เกิด ชื่อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล เมื่อพ่อประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ จักแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมีกำพันหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง จักปรากฏมีแก่พ่อผู้สละพระเศียร แล้ว รักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ

จักรกวัตติวัตรนั้นเมื่อรวมย่อจะเหลือเพียง ๕ ประการ แต่เมื่อขยายความมีถึง ๑๒ ประการดังต่อไปนี้ ฤาษีอดีตพระราชาตอบโอรสผู้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์ถัดมาว่า

๑. พอจกอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรมทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชา
ธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

๒. จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน/ ในหมู่พล/ ในพวก
กษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์/ ในพวกพราหมณ์/และคฤหบดี/ ในชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย/ ในพวก
สมณพราหมณ์/ ในเหล่าเนื้อและนก/ ส่วนที่ขยายให้เป็น ๑๒ ประการ อยู่ในข้อ ๒ นี้เอง

๓. การขอธรรมอย่าให้มีได้ในแวนแคว้นของพ่อเลย

๔. บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น
ด้วย

๕. สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแวนแคว้นของพ่อ งดเว้นจากความเมาและความ
ประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้
เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควร แล้วได้ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศล
คืออะไร ท่านขอรับ อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ
กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ สิ้นกาล
นาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน พ่อได้ฟัง
คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่ง
นั้นประพฤตินี้แล คือจกกวัตติวัตตอันประเสริฐนั้น^{๐๐}

ท้าวเธอรับสนองพระดำรัสพระราชภาษาแล้ว ทรงประพฤตินี้จกกวัตติวัตตอัน
ประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติกวัตติวัตตอันประเสริฐอยู่ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีกำพัน
หนึ่ง มีกม มีคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ปรากฏมีแก่ท้าวเธอผู้สละพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถ
อยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ คำ

เมื่อมีจักรแก้วพระองค์สามารถมีอำนาจในทิศทั้งสี่โดยไม่ต้องทำสงคราม ดังเนื้อหา
ในพระสูตรบางตอนดังนี้ พระเจ้าจักรพรรดิเสด็จจากพระที่แล้วทรงทำผ้าอุตตราสงค์เจียวยพระ
อังสาข้างหนึ่ง จับพระเต้าด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงประคองจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา แล้วตรัสว่า ขอ
จักรแก้วอันประเสริฐ จงเป็นไปเกิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงชนะโลกทั้งปวงเกิด ขณะนั้น จักร
แก้วนั้นก็เป็นไปทางทิศบูรพา พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จติดตามไป ฝ่าย
พระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาพากันเสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอ
เชิญเสด็จมาเกิด महाराज เจ้าพระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชอาณาจักรเหล่านี้ เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๔๙-๖๗, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๐-๑๑๐/๕๙-

ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด มหาราชเจ้า ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่า พวกท่านไม่ฟังข้าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไม่ฟังกล่าวคำเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา จงบริโภคน้ำตามเดิมเถิด

พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาได้พากันตามเสด็จท้าวเธอไป จักรแก้วนั้น ก็ลงไปสู่สมุทรด้านบูรพา แล้วไผ่ขึ้นไปลงที่สมุทรด้านทักษิณ แล้วไผ่ขึ้นไปสู่ทิศปัจฉิม ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาก็เสด็จติดตามไป จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด ท้าวเธอก็เสด็จเข้าไปพักอยู่ ณ ประเทศนั้นพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศปัจฉิมก็พากันเสด็จเข้าไปเฝ้าท้าวเธอ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเชิญเสด็จมาเถิด มหาราชเจ้าพระองค์เสด็จมาดีแล้ว มหาราชเจ้า อาณาจักรเหล่านี้เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น มหาราชเจ้า ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่าพวกท่านไม่ฟังข้าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไม่ฟังกล่าวคำเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา จงบริโภคน้ำตามเดิมเถิด

พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศอุดร ได้พากันตามเสด็จท้าวเธอไป ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นได้ชนะวิเศษยิ่งซึ่งแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขตได้แล้ว จึงกลับคืนสู่ราชธานีนั้น ได้หยุดอยู่ที่ประตูพระราชวังของท้าวเธอ ปรากฏเหมือนเครื่องประดับ ณ मुखสำหรับทำ ความสว่างไสวอยู่ทั่วภายในพระราชวังของท้าวเธอ^{๐*}

จะเห็นว่าผู้นำทางการปกครองในยุคที่มนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบมีพระจริยาวัตรครบถ้วน ๓ ประการ คือ พระเจ้าจักรพรรดิสั่งสอนศีลห้าอยู่โดยปกติ รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ ค่ำ และปฏิบัติจักกวัตติวัตรได้ครบถ้วน เมื่อไปยังเมืองอื่นในทุกทิศก็ต้องทำสงครามเพราะมีจักรแก้ว เป็นสิ่งสำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๓.๔ พระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ

หัวข้อ/ อันดับ	พระจริยาวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ
๑.	มีปกติให้อโวทเป็นศีลห้า/สร้างคนดี
๒.	รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ ค่ำ/ดูแลชีวิตตน
๓.	ปฏิบัติจักกวัตติวัตรธรรม & ประการได้ครบถ้วน/ช่วยคนอื่น

^{๐*} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๘๕-๘๗/๕๒-๕๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๘๕-๘๗/๖๓-๖๕.

ในยุคที่มนุษย์ดีพร้อมสมบูรณ์แบบอีกยุคหนึ่งในจักรกวัตติสูตรคือยุคพระศรีอริยเมตไตรย ดังต่อไปนี้คือ สัตว์เหล่านั้น จักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานุสสรณ์ที่เป็นอกุศล เราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรสมათานุสสรณ์นี้แล้วประพฤติ เขาจักงดเว้นจากปาณาติบาต จักสมათานุสสรณ์นี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมათานุสสรณ์ เขาจักเจริญด้วยอายุ และวรรณะ จะเขียนลงเป็นหมายเลขตามอายุของมนุษย์เพื่อให้สังเกตได้ง่ายตามลำดับดังนี้

๑.บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐ ปี ฯ

ลำดับนั้นสัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเจริญด้วยอายุ และวรรณะ เพราะเหตุที่สมათานุสสรณ์ อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศลยิ่งขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นจากอกุศลนาทาน ควรงดเว้นจากกาเมสุมิชฌาจาร ควรเว้นจากมุสาวาท ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา ควรงดเว้นจากผรุสวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิขณา ควรละพยาบาท ควรละมิชฌาทิฐิ ควรละธรรม ๓ ประการ คืออธรรมราคะ วิสมโลภ มิชฌาธรรม อย่างกระนั้นเลยเราควรปฏิบัติชอบในมารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบในสมณะ ควรปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ควรประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ควรสมათานุสสรณ์นี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมათานุสสรณ์นี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุและวรรณะยิ่งขึ้นคือ

๒.บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐ ปี

๓.บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐ ปี

๔.บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๖๐ ปี

๕.บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๓๒๐ ปี

๖.บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๖๔๐ ปี

๗.บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑,๒๘๐ ปี

๘.บุตรของคนผู้มีอายุ ๑,๒๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒,๕๖๐ ปี

๙.บุตรของคนผู้มีอายุ ๒,๕๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๕,๑๒๐ ปี

๑๐.บุตรของคนผู้มีอายุ ๕,๑๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๐,๒๔๐ ปี

๑๑.บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๐,๒๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐,๔๘๐ ปี

๑๒.บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐,๐๐๐ ปี^{๐๐}

โลกสมัยพระศรีอริยเมตไตรยเป็นภาพสะท้อนของความเจริญสูงสุดในทุกด้าน คือมีอายุยืน มีโรคน้อยเพียงสามชนิด เศรษฐกิจดี พลเมืองคับคั่ง อาหารพรั่งพร้อม มีพระเจ้าจักรพรรดิดูแลฝ่ายโลก มีพระพุทธเจ้าดูแลฝ่ายธรรม สูงสุดฝ่ายโลกน้อมมาหาฝ่ายธรรม ประชาชนมีวิวัฒนาการศีลธรรมครบ ๑๕ ประการ ดังตารางนี้

ตารางที่ ๓.๕ สภาพความเจริญของสังคมในยุคนสมัยพระศรีอริยเมตไตรย

หัวข้อ/ ลำดับ	ภาพสะท้อนของความเจริญ
๑.	อายุยืน
๒.	มีโรคน้อยเพียงสามชนิด
๓.	เศรษฐกิจดี
๔.	พลเมืองคับคั่ง
๕.	อาหารพรั่งพร้อม
๖.	มีจักรพรรดิดูแลฝ่ายโลก
๗.	มีพระพุทธเจ้าดูแลฝ่ายธรรม
๘.	สูงสุดฝ่ายโลกน้อมมาหาฝ่ายธรรม
๙.	ประชาชนประพฤติถูกศีลธรรมครบ ๑๕ ประการ

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงสภาพสังคมไว้ว่าเด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้ จักเกิดมีอาพาธ ๓ อย่าง คือ ๑.ความอยากกิน ๒.ความไม่อยากกิน ๓. ความแก่ ชมพูทวีปนี้จักมั่งคั่งและรุ่งเรือง มีบ้านนิคมและราชธานีพอชั่วโก่ปีนตก ชมพูทวีปนี้ประหนึ่งว่าเวจีนคร จักยึดเยียดไปด้วยผู้คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนป่าไม้้อ หรือป่าสาละพฤกษ์ ฉะนั้น เมืองพาราณสีนี้ จักเป็นราชธานีมีนามว่า เกตุมดี เป็นเมืองที่มั่งคั่งและรุ่งเรืองมีพลเมืองมาก มีผู้คนคับคั่ง และมีอาหารสมบูรณ์ ในชมพูทวีปนี้จักมีเมือง ๘๔ ,๐๐๐ เมือง มีเกตุมดีราชธานีเป็นประมุข

^{๐๐} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๔-๑๐๕/๖๒-๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๔-๑๐๕/

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงผู้ปกครองสังคมไว้ว่าจักมีพระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่า พระเจ้าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ เกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขตทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือจักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คุหนบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรมมิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต

ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี กล่าวถึงสภาพฝ่ายธรรมไว้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม เหมือนตถาคตอุบัติขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม เหมือนตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้นจักทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิงเหมือนตถาคตในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพัน เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อย ในบัดนี้ เป็นที่น่าสังเกตในประเด็นการมาอุบัติของพระพุทธเจ้าพระศรีอริยเมตไตรยว่า ธรรมชาติดรอให้สังคมดีพร้อมก่อนแล้วพระพุทธเจ้าจึงมาเกิด หรือพระพุทธเจ้ามาเกิดเพื่อทำให้สังคมดีพร้อม เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถึงเรื่องนี้ อาจทำให้ดูเหมือนกับว่า เมื่อสังคมมีความพร้อมพระพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีมานานจึงได้มาตรัสรู้ และนี่ก็เป็นความสมเหตุสมผลของกรรมนิยามในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้ามาเกิดก็สามารถนำสัตว์ที่มีความพร้อมนั้นให้พ้นจากความทุกข์และความไม่แน่นอนของการเวียนว่ายตายเกิด

และในพระสูตรมีการนำผู้ปกครองฝ่ายโลกเข้าสู่ฝ่ายธรรม พระเจ้าสังขะจักทรงให้ยกขึ้นซึ่งปราสาทที่พระเจ้ามหาปนาทะทรงสร้างไว้แล้วประทับอยู่ ทรงสละ บำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยากจกทั้งหลาย จักทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสดุ์ เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิต ในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระนามว่า เมตไตรยอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำวธอทรงผนวชแล้ว ปลีกพระองค์อยู่แต่ผู้เดียว

ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ไม่ นักทรงบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์^{๐๖} จะเห็นได้ว่า ถึงที่สุดแล้ว สูงสุดของนักปกครองฝ่ายโลกที่ใช้จักกวัตติวัตรทั้ง ๕ ปกครองโลกภายนอก ก็เข้ามาสู่ฝ่ายธรรมคือใช้สติปัญญา ๔ ปกครองจิตใจอันเป็นภายใน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์

จึงขอสรุปความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของมนุษย์ยุคเสื่อมกับยุคเจริญตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๓.๖ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของมนุษย์ยุคเสื่อมกับยุคเจริญ

หัวข้อหลัก	พฤติกรรมยุคเสื่อม	พฤติกรรมยุคเจริญ
ผู้นำ	เน้นให้เห็นว่าผู้นำมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อม	ช่วงแรกร่วมมือกัน ไม่เน้นถึงผู้นำ แต่เมื่อเจริญสูงสุดจะได้ผู้นำดีทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม
ประชาชน	ประพฤตินิสัยศีลธรรมครบทั้ง ๑๗ ประการ	ประพฤตินิสัยศีลธรรมครบทั้ง ๑๕ ประการ
ครู	ไม่มีคนสอนกุศลธรรม	มีคนสอนกุศลธรรม/เจริญชาลงมีพระพุทธรูปเจ้า
สัมพันธ์กัน	เสื่อมถึงที่สุด ล้าหนักได้ ทำให้เจริญ	เจริญถึงที่สุด ประมาท ทำให้เสื่อม
ความแตกต่าง ๑	ขาดแคลนปัจจัย ๔ ทุกอย่าง เช่น อาหารเลว เป็นต้น	ถึงพร้อมด้วยปัจจัย ๔ ครบทุกอย่าง เช่น มีอาหารประณีต เป็นต้น
ความแตกต่าง ๒	ธรรมชาติถูกทำลาย บรรยากาศจึงไม่เอื้อให้ชีวิตเป็นสุข	ธรรมชาติได้รับการดูแล บรรยากาศจึงเอื้อต่อการมีชีวิตเป็นสุข
ความแตกต่าง ๓	ประชาชนมีอายุสั้น ผิวพรรณวณณะเลว	ประชาชนมีอายุยืนยาว ผิวพรรณวณณะดี
ความแตกต่าง ๔	อยู่ท่ามกลางคนไร้ศีลธรรม ใจหาควรระวัง ตลอดเวลา	อยู่ท่ามกลางคนมีศีลธรรม รู้ลึกปลอดภัย มีความสุข
อรรถกถาบอกว่า	สัตว์อายุสั้นลง พ่อแม่ไร้ศีล ลูกไร้ศีล จึงมาเกิด	สัตว์อายุยืนขึ้น พ่อแม่มีศีล ลูกมีศีลจึงมาเกิด ^{๐๖}

^{๐๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๐๕-๑๐๘/๖๔-๖๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/ ๑๐๕-๑๐๘/

๗๗-๗๙.

^{๐๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/๑๐๕/๔๐.

อรรถกถาบอกเราอย่างนี้ว่า สัตว์อายุสั้นลง พ่อแม่ไร้ศีล ลูกไร้ศีลจึงมาเกิด สัตว์อายุยืนขึ้น พ่อแม่มีศีล ลูกมีศีลจึงมาเกิด คล้ายกับสำนวนไทยที่ว่า ที่สะอาด นักปราชญ์มาเกิด ที่สกปรก สัตว์นรกมาเกิด ในความหมายที่ลึกกว่า ถ้าพ่อแม่ดี คนดีก็มาเกิด ถ้าพ่อแม่ไม่ดี คนไม่ดีก็มาเกิด

หลังจากได้ศึกษาวิเคราะห์จกักรัตติสูตร ผู้วิจัยพบว่าผู้นำที่แก้ปัญหาสังคมได้ทั้งหมด คือ สามารถจำกัดปัญหาไว้แล้วจำกัดปัญหานั้นได้สำเร็จ พบในอัคคัณณสูตร และจกักรัตติสูตร มีคุณลักษณะแบ่งตามกาลเวลาได้ ๓ กาล คือ

๑.เตรียมพร้อมก่อนเข้าสู่อำนาจด้วยการศึกษาจนกระทั่งมีทั้งความรู้ และนิสัย

ประกอบด้วยคุณธรรม

๒.เมื่ออยู่ในอำนาจก็บำเพ็ญจกักรัตติวัตรครบ ๕ ประการ สอนศีล ๕ แก่เมือง

ใกล้เคียง รักษาศีลอุโบสถในวัน ๑๔ หรือ ๑๕ คำ

๓.เมื่อลงจากอำนาจถ้าไม่มีพระพุทธรูปก็บวชเป็นพระฤาษี ถ้ายุคนั้นมีพระพุทธรูปก็บวชในสำนักของพระพุทธรูป

ส่วนผู้นำในยุคที่ปัญหามีมากจนแก้ไขหมดไปไม่ได้ ทำได้เพียงจำกัดปัญหาไว้แล้ว

แก้ไขให้ถูกจุด ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎทนต์สูตรซึ่งจะกล่าวต่อไป

๓.๓ ผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในกฎทนต์สูตร

เรื่องนี้เกิดที่แคว้นมคธ พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปแหวะพักในสวนอัมพลัญจิกา ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อชาณุมัต แคว้นมคธ หมู่บ้านอันอุดมสมบูรณ์ด้วยธัญญาหารนี้ พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธพระราชทานเป็นพรหมไทยให้กฎทนต์พราหมณ์ปกครอง กฎทนต์พราหมณ์เป็นนักปกครองที่ชื่นชมต่อผู้มีความดีและมีความรู้ เมื่อทราบผ่านการข่าวว่า พระผู้มีพระภาคประทับที่สวนนั้น กฎทนต์พราหมณ์กำลังเตรียมการจัดทำพิธีบูชาญัตติที่มีญัตติสมบัติ ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ เพื่อความสุขความเจริญของตนเองและประชาชนใน หมู่บ้านของเขา โดยได้เตรียมสัตว์ไว้ฆ่าบูชาญัตติ จำนวน ๓,๕๐๐ ตัว คือ "วัวเพศผู้ ลูกวัวเพศผู้ ลูกวัวเพศเมีย แพะ และแกะ อย่างละ ๗๐๐ ตัว แต่เนื่องจากตนไม่ทราบว่าจะทำพิธีนี้อย่างไรแน่ นึกอยู่ว่าการเช่นเช่นนี้จะอำนวยสุขแก่ตนและประชาชนได้จริงหรือ^{ON} พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าเรื่องที่เคยมีมาในอดีต จนถึงหลักการพัฒนาคนทีเริ่มจากการเชื่อว่าประชาชนของตนประพฤติกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือ การเชื่อมั่นว่าพลเมืองเป็นคนดีและสร้างให้พลเมืองเป็นคนดีอย่างต่อเนื่อง หลักการปราบโจรแบบถอนรากถอนโคนด้วยการให้เนี้ยยสอดคล้องกับหลักธรรมาปฏิบัติในจักกวัตติวัตรซึ่งปรากฏในจักกวัตติสูตร เป็นหลักการรักษาเศรษฐกิจ และพัฒนาทรัพยากรบุคคลไปได้ด้วย เพราะมุ่งส่งเสริมอาชีพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล พระเจ้ามหาวิชิตราชกับปุโรหิตจึงเป็นผู้ให้คุณธรรม และให้การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสมแก่พลเมือง จึงฟื้นฟูศีลธรรมและรักษาความสงบสุขของบ้านเมืองไว้ได้ ในบรรดาพระสูตรทั้งสามที่กล่าวมา เรื่องนี้ใกล้เคียงกับสภาพปัจจุบันของสังคมไทยมากที่สุด

๓.๓. ๑ ผู้นำและวิธีบริหารเศรษฐกิจให้ดีไม่มีโจรผู้ร้าย

กฎทนต์พราหมณ์รู้ว่าพระพุทธองค์ทรงทราบเกี่ยวกับการบูชาญัตติที่มีผลมาก จึงได้ไปทูลถามวิธีประกอบพิธีบูชาญัตติ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบกฎทนต์พราหมณ์หรือสอนกฎทนต์พราหมณ์โดยทางอ้อม ทรงนำพิธีมหาบูชาญัตติของพระเจ้ามหาวิชิตราชในอดีตกาล มาตรัสเล่าให้ฟังว่า เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชมีพระราชทรัพย์มหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงทำสงครามได้ชัยชนะจนได้ครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล วันหนึ่ง ทรงประสงค์จะทำพิธีบูชาญัตติเพื่อความสุขสวัสดิ์แก่พระองค์เองสืบต่อไปชั่วกาลนาน จึงทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิตว่าจะทำอย่างไร พราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลแนะนำให้ทรงทำเป็นขั้นตอนดังนี้

^{ON} ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

๑. ให้ทรงปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อมิให้กลับมา เป็นเสี้ยนหนาม เบียดเบียนประชาราษฎร์ต่อไปอีกโดยกราบทูลถวายวิธีการปราบโจร ๓ วิธี คือ

๑. ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำเกษตร
๒. ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย
๓. ให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันทำงานในหน้าที่

ราชการ^{๐๐}

เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปฏิบัติตามคำแนะนำนี้โดยเคร่งครัด ก็ปรากฏว่า ได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง คือพระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้น บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิด ประตู เล่นกับลูกหลานให้ลูกน้อยฟ้อนรำอยู่นอกอาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า

๒. ให้มีรับสั่งถึงบุคคลในพระราชอาณาเขต ๔ พวก คือ (๑) พวกเจ้าผู้ครองเมือง ต่าง ๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิชิตราช (๒) พวกอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ (๓) พวกพราหมณ์ มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก) (๔) พวกคหบดีมหาศาล (คหบดีผู้มีทรัพย์มาก) เพื่อขอให้ บุคคลเหล่านั้นรับทราบการพระราชพิธีบูชามหาไยถุ และขอความเห็นชอบด้วย ซึ่งปรากฏว่าบุคคล เหล่านั้นได้ตอบรับรองด้วยดี คำรับรองนี้เรียกว่า อนุมติ ๔ จากบุคคล ๔ กลุ่มถือเป็นองค์ประกอบ ๔ ประการในองค์ประกอบทั้งหมด ๑๖ ประการ

๓. ให้ทรงตรวจหาคุณสมบัติ ๘ ประการของเจ้าของพิธีบูชามหาไยถุ คือ พระเจ้า มหาวิชิตราชเอง และคุณสมบัติ ๔ ประการของผู้ทำพิธี คือพราหมณ์ปุโรหิต ปรากฏว่าทั้งพระเจ้า มหาวิชิตราชและพราหมณ์ปุโรหิตมีคุณสมบัติครบถ้วนตามตำรา พระเจ้ามหาวิชิตราชทรง ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๘ ประการ คือ

๑. ทรงมีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายพระชนกและฝ่ายพระชนนีถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดีตลอด เจ็ดชั่วบรรพบุรุษไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

๒. มีรูปงดงามน่าดูน่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผ่องยิ่งนักดุจพรม มีพระวรกาย ดุจพรม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก

๓. ทรงเป็นผู้มีมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโกศะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง

๔. ทรงมีกองทหารที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า อยู่ในระเบียบวินัย คอย รับพระบัญชา มีพระบรมเดชานุภาพดังจะเผาผลาญเข้าศึกได้ด้วยพระราชอิศริยยศ

^{๐๐} ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

๕. ทรงมีศรัทธา ทรงเป็นทนาย ทรงเป็นทนายบดี มิได้ทรงปิดประตู ทรงเป็นดุจโรงงานของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาจก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เป็นประจำ

๖. ทรงรู้เรื่องราวที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาไว้มาก

๗. ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษานั้นว่า นี่คือนัยมุ่งหมายแห่งภาษิตนี้

๘. ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถดัดเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้พราหมณ์ปุโรหิตประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีความดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ถือปฏิบัติจริยธรรมดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้ เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

๒. เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนรรยะ คือบทสวดรู้จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์อันว่าด้วยอภิธานศัพท์ในพระเวท เกฏศาสตร์ ว่าด้วยกฎการใช้ถ้อยคำในพิธีกรรม อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยบทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์ ว่าด้วยวาทศิลป์ และศาสตร์ว่าด้วยลักษณะมหายุทธ

๓. เป็นผู้มีความดี มีศีลที่เจริญ ประกอบด้วยศีลที่เจริญ

๔. เป็นบัณฑิต มีปัญญาเฉียบแหลมลำดับที่ ๑ หรือที่ ๒ ในบรรดาพราหมณ์ผู้รับการบูชา

จึงเป็นอันได้องค์ประกอบของมหาญาณครบทั้ง ๑๖ ประการ คืออนุสติ ๔ คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราช ๘ และของพราหมณ์ปุโรหิต ๔ จากนั้นพราหมณ์ปุโรหิต ได้กราบทูลอธิบายเหตุผลให้ทรงสบายพระทัยว่า ผู้เป็นเจ้าของ พิธีบูชามหาญาณที่มีองค์ประกอบครบ ๑๖ ประการอย่างนี้จะไม่ผู้ใดครหานินทาได้ในภายหลัง

๕. ให้ทรงวางพระทัยในการบูชามหาญาณทั้ง ๓ กาล คือ (๑) ก่อนการบูชา ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราจักสิ้นเปลืองไป (๒) ขณะทำการบูชา ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเรากำลังสิ้นเปลืองไป (๓) หลังบูชาแล้ว ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราได้สิ้นเปลืองไปแล้ว ทั้ง ๓ ประการนี้เรียกว่า ญาณสมบัติ คือคุณสมบัติของมหาญาณ ๓ ประการ

๕. ให้ทรงวางพระทัยในผู้มารับทาน ซึ่งจะมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกัน โดยให้ทรงตั้งพระทัยว่า จะทรงเจาะจงให้แก่ผู้ซึ่งเว้นจากอกุศลกรรมมถ ๑๐ เท่านั้น

๖. ในการทำพิธีบูชาญัณนั้น จะต้องไม่มีการฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด จะต้องไม่มีการตัดหญ้าคา พวกทาสกรรมกรของพระเจ้ามหาวชิตราชก็ไม่ต้องถูกบังคับให้ทำสิ่งที่ตนไม่ต้องการ สิ่งที่ต้องใช้ในพิธีมีเพียงเนยใส น้ำมัน เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเท่านั้น^{๐๐}

เมื่อพระเจ้ามหาวชิตราชทรงเตรียมการเสร็จตามขั้นตอนนั้นแล้ว พวกเจ้าผู้ครองเมือง พวกอำมาตย์ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาลได้นำทรัพย์พวกละจำนวนมากมายถวายร่วมในพิธีนั้น แต่พระเจ้ามหาวชิตราชไม่ทรงรับ กลับพระราชทานพระราชทรัพย์ให้แก่บุคคลเหล่านั้นอีกด้วย ทั้งนี้ ทรงให้เหตุผลว่า พระราชทรัพย์ของพระองค์มาจากภาษีอากรที่ชอบธรรมของราษฎรนั่นเอง บุคคล ทั้ง ๔ พวกจึงได้จัดตั้งโรงงานขึ้นในทิศทั้ง ๔ ของหลุมยัญ คือ พวกเจ้าผู้ครองเมืองตั้งโรงงานในทิศตะวันออก พวกอำมาตย์ในทิศใต้ พวกพราหมณ์มหาศาลในทิศตะวันตก และพวกคหบดีในทิศเหนือ แล้วทำการแจกทานไปพร้อมกับพระเจ้ามหาวชิตราช

ผู้วิจัยเห็นว่าการได้อนุมัติทั้ง ๔ คือการถามความเห็นไปยังทุกฝ่ายคือ เจ้าผู้ครองเมือง พวกอำมาตย์ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาล เป็นการสร้างเครือข่ายของคนดีที่สามารถช่วยประชาชนได้ เมื่อผู้นำทางการเมืองทำหน้าที่เป็นผู้ให้แก่ประชาชน คนทั้ง ๔ ฝ่ายก็ให้ตามพระองค์ด้วย

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเล่าจบ พราหมณ์ทั้งหลายในที่ประชุมนั้นพากัน สงสัยแซ่ซ้องสรรเสริญ ส่วนกฏทนต์พราหมณ์นั่งนิ่งงัน จนพวกพราหมณ์ ชักถามว่า ทำไมไม่แสดงความยินดี กฏทนต์พราหมณ์ตอบว่า ทำไมจะไม่ยินดี ใครไม่ชื่นชมยินดีก็ระแคะแฉะ แต่กำลังงง ไม่ทราบว่าจะทราบเรื่องนี้ได้อย่างไร เพราะไม่ทรงใช้คำว่า "เราได้สดับมาอย่างนี้" หรือ "เรื่องนี้ควรเป็นอย่างนี้" แต่ทรงใช้ว่า "เรื่องเคยมีมาแล้ว" จึงทูลถามพระผู้มีพระภาค ก็ได้รับคำตอบว่า พระองค์คือพราหมณ์บุโรหิตผู้อำนวยความสะดวกการบูชามหาญัณนั้น และทรงยืนยันว่า การบูชามหาญัณครั้งนั้นทำให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ได้จริง

กฏทนต์พราหมณ์ทูลถามว่า ยังมีญายอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่ามหาญัณดังกล่าวหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือนิยทาน คือการให้ทานที่ทำสืบต่อกันมา ถวายเจาะจงบรรพชิตผู้มีศีล ทูลถามว่า มีญายอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่านิยทาน หรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการสร้างวิหารอุทิศถวายแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ทูลถามว่า มีญายอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสร้างวิหาร หรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ทูล

^{๐๐} ดูรายละเอียดในที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖.ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/

ถามว่า มีัญญอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการถึงพระรัตนตรัยหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการสมาทานศีล & ทูลถามว่า มีัญญอย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสมาทาน ศีล & หรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น คือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล บำเพ็ญสมณกรรมฐานจนได้ฌาน ๔ แล้วเจริญวิปัสสนากรรมฐานต่อไปจนได้วิชา ๘ บรรลุอรหัตตผล ภูฏันทตพรหมณ์เลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต แล้วสั่งให้ปล่อยสัตว์ทั้งหมดที่มีดเตรียมไว้ เมื่อได้ฟังอนุพุทฺธิกถาต่อไปอีกก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน^{๐๐}

อนึ่ง ในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหลักการพัฒนาคนแบบ ยั่งยืนไว้ด้วย และถือว่าเป็นเป้าหมายของพระองค์ นั่นคือหลักการพัฒนาทางจิตจากระดับต่ำไปหาระดับสูง เริ่มจากการบูชามหาญญ ที่มีการเตรียมการมาก แต่มี ผลน้อย ไปหานิตยทานขั้นต่ำที่เจาะจงบุคคลผู้มีศีล ซึ่งหมายถึงบุคคลิกทาน เลื่อน ขึ้นสู่สังฆทาน เช่น การสร้างวิหารถวายสงฆ์ แล้วเลื่อนขั้นขึ้น เป็นการนับถือ พระรัตนตรัยหรือไตรสรณคมน์ การรักษาศีล การเจริญสมณกรรมฐานจนได้ฌาน แล้วใช้ฌานเป็นฐานเจริญวิปัสสนากรรมฐานต่อไปจนได้วิชา ๘ บรรลุเป็นพระ อรหันตอันเป็น อริยบุคคลขั้นสูงสุด

๓.๓.๒ ผู้นำและการฟื้นฟูศีลธรรมสมัยพระเจ้ามหาวิชิตราช

เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิตว่า พระองค์มีโศกสมบัตีที่เป็นของมนุษย์เป็นอย่างมาก ทรงรบนะได้ครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล จึงทรงปรารถนาจะบูชามหาญญที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่พระองค์ตลอดกาลนาน พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลแนะนำว่า บ้านเมืองขณะนั้นมีโจรผู้ร้ายมาก มีการปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว จึงไม่ควรฟื้นฟูพิธีพลีกรรมขึ้นมากในชวงนั้น ควรปราบโจรผู้ร้ายให้หมดสิ้นไปก่อน แล้วกราบทูลวิธีปราบโจรแนวใหม่ในลักษณะปฏิวัติแนวความคิดเดิม^{๐๐} ดังนี้

วิธีปราบโจรแบบเดิม วิธีที่พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงคิดจะปราบโจรผู้ร้ายโดยจับมาประหารชีวิตก็ดี จองจำก็ดี ปรับไหมก็ดี ตำหนิโทษก็ดี เนรเทศก็ดี ไม่ใช่วิธีที่ดี เพราะไม่ได้แก้ปัญหาคาใจที่ต้นเหตุ โจรที่พ้นโทษแล้วก็จะกลับมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนต่อไปอีก พราหมณ์

^{๐๐} ดูรายละเอียดในที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖.ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-

๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

^{๐๐} ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๓๘/๑๓๕-๑๓๖.ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

ปุโรหิตกราบทูลให้แก้ที่ต้นเหตุ คือความยากจนของคนด้วยวิธีปราบโจรแบบถอนรากถอนโคน ๓ วิธี ซึ่งเป็นหลักพัฒนาเศรษฐกิจขั้นมูลฐานนั่นเอง คือวิธีที่ ๑ ได้แก่การบำรุงและส่งเสริมการเกษตรของชาวไร่ชาวนา วิธีที่ ๒ ได้แก่การบำรุงและส่งเสริมกิจการธุรกิจของพ่อค้า แม่ค้า และวิธีที่ ๓ ได้แก่การบำรุงและส่งเสริมงานราชการของข้าราชการ ซึ่งทำให้เกิดผลมาแล้วในรัชสมัยของพระเจ้ามหาวิชิตราช คือเมื่อไม่มีคนจน บ้านเมืองก็สงบสุขและมีรายได้เข้าพระคลังมหาสมบัติอย่างมหาศาล วิธีการปราบโจรแบบถอนรากถอนโคนของพราหมณ์ปุโรหิตนี้ สามารถเทียบกับหลักธรรมาภิบาลในจักรวรรดิอัสสุเรียและราชวงศ์อัสสุเรีย คือ หลักการสงเคราะห์ของพระ ราชามาตามแนวพุทธ ๔ ประการ คือ

๑. สัสสมะ ๖ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร หมายถึงรู้จักบำรุงและส่งเสริมการเกษตร

๒. บุริสเมระ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ หมายถึง รู้จักบำรุงและส่งเสริมคนที่มีความสามารถของบ้านเมือง

๓. สัมมาปาส ๖ ความฉลาดในการผูกพันร่วมใจประชาชนด้วยการบำรุงและส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมเงินไปลงทุนสร้างตัวด้วยธุรกิจต่าง ๆ มีพาดิขกรรม เป็นต้น

๔. วาจาเปย ๖ หรือ วาจาเปย ๖ ความมีวาจาพูดดีมีน้ำใจคน หมายถึง รู้จักพูดให้ผู้ฟังเชื่อถือ นิยมรักใคร่ เข้าใจดีต่อกัน จนสมานสามัคคีต่อกัน^{๐๐}

ถ้าพิจารณาองค์ประกอบ ๑๖ ประการของมหายัญให้ลึกซึ้ง จะเห็นว่าเป็นหลักการปกครองหรือหลักรัฐศาสตร์ที่ทันสมัยที่สุด กล่าวคือ การตรวจและแสดงคุณสมบัติ ๘ ประการของพระเจ้ามหาวิชิตราช เทียบได้กับการแสดงวิสัยทัศน์ของนักปกครองในสมัยนี้ การตรวจและแสดงคุณสมบัติ ๔ ประการของพราหมณ์ ปุโรหิต ก็เทียบได้กับการแสดงวิสัยทัศน์ของข้าราชการชั้นสูงผู้สนองงานของ นักปกครอง ส่วนอนุมติ ๔ ที่ได้จากบุคคล ๔ พวก คือ (๑) พวกเจ้าผู้ครองเมืองหรือเจ้าประเทศราช (๒) พวกมหาอำมาตย์ราชบริพาร (๓) พวกพราหมณ์มหาศาล (๔) พวกคหบดีมหาศาล^{๐๕} เทียบได้กับประชามติที่ได้จากการทำประชามตินั่นเอง

หลักการพัฒนาคนที่เริ่มจากการเชื่อว่าประชาชนของตนประพฤติกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือการเชื่อมั่นว่าพลเมืองเป็นคนดีและสร้างให้พลเมืองเป็นคนดีอย่างต่อเนื่อง หลักการปราบโจรแบบถอนรากถอนโคนด้วยการให้ยังสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในจักรวรรดิอัสสุเรีย

^{๐๐} ดูรายละเอียดในอง.อ. (ไทย) ๑/๓๐๐-๓๐๒.

^{๐๕} ดูรายละเอียดในที.ปา. (บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา. (ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/

ปรากฏในจกัวัตติสูตร เป็นหลักการรักษาเศรษฐกิจ และพัฒนาทรัพยากรบุคคลไปได้ด้วย เพราะมุ่งส่งเสริมอาชีพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล พระเจ้ามหาวิชิตราชกับปุโรหิตจึงเป็นผู้ให้คุณธรรม และให้การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสมแก่พลเมือง จึงฟื้นฟูศีลธรรมและรักษาความสงบสุขของบ้านเมืองไว้ได้ ในบรรดาพระสูตรทั้งสามที่กล่าวมา เรื่องนี้ใกล้เคียงกับสภาพปัจจุบันของสังคมไทยมากที่สุด ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทันทีคือ ผู้นำที่พยายามแก้ปัญหาของสังคมได้ถูกต้องตรงกับประเด็นปัญหา คือจำกัดปัญหาไว้ก่อน เนื่องจากปัญหามีมากจนผู้นำไม่สามารถทำให้หมดไปได้ แม้จะแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมดแต่ก็มีความพยายามที่ตรงกับสาเหตุของปัญหา พบในกฎทนต์สูตร มีคุณลักษณะเพิ่มเติมอีก ๓ ประการ

๑. แก้ปัญหาที่สาเหตุที่แท้จริง

๒. มีนักปราชญ์ทรงความดีเป็นที่ปรึกษา

๓. สร้างทีมงานและเครือข่ายคนดีเต็มพื้นที่ปกครอง

๓.๔ สรุปและวิเคราะห์ประเด็นภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในทีมนิกร

พระสูตรทั้งสามในทีมนิกายกล่าวถึงภาวะผู้นำไว้อย่างน่าสนใจ มีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน จึงขอจำแนกให้เห็นเด่นชัดด้วยตารางดังนี้

ตารางที่ ๓.๗ เปรียบเทียบภาวะผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในพระสูตร

หัวข้อ	อัครัญญสูตร	จักกวัตติสูตร	กฏทนต์สูตร
นามผู้นำ	ไม่ปรากฏ	พระเจ้าทัฬหเสนี	พระเจ้ามหาวิชิตราช
บุคลิก ทางกาย	สง่า น่าดู น่าเลื่อมใส น่าเกรงขาม	กล้าหาญ รูปร่างดี มีพลัง	รูปร่างม น่าดู น่าเลื่อมใส ผิวผุด ผ่องดุจพรหม กายดุจพรหม
ชาติตระกูล	ไม่ระบุ	กษัตริย์	กษัตริย์ ชาติตระกูลดี ๗ ช่วงคน
เข้ามาเป็น ผู้นำ	ได้รับเลือกและเชิญ ชวนจากมหาชน	สืบทอดจากพ่อสู่ลูก พ่อสอนลูกให้พร้อมนำ	ไม่ระบุ
ประชาชน	ประชาชนส่วนใหญ่ดี มีบางส่วนที่เริ่ม พฤติกรรมเห็นแก่ตัว	ประชาชนประพฤติ กุศลกรรมบถ ๑๕ ครบ	ประชาชนประพฤติ กุศลกรรมบถ ๑๕ ไม่ครบ
ความจน	ไม่มีคนจน	ไม่มีคนจน	มีคนจน
ทรัพย์สินของ ผู้นำ	ไม่ระบุ คนอื่นเอาส่วนของตน มามอบให้ผู้นำที่ทำ หน้าที่ตัดสิน	มีแก้ว ๗ ประการ	ขณะครองตำแหน่ง ทรงเป็นผู้ มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะ มาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็ม ท้องพระคลัง
กองกำลัง	ไม่ระบุ	มีจักรแก้ว ปรีณายกแก้ว พระราชโอรสเก่งการรบ	ขณะครองตำแหน่ง มีกอง ทหารที่เข้มแข็ง กองทัพ ๔ เหล่า อยู่ในระเบียบวินัย คอยรับพระบัญชา
การบริจาค	ไม่มีเพราะทุกคนมี ส่วนของตนอยู่แล้ว	มีธนานุปทานจนไม่มี คนขัดสนจนยาก	มีศรัทธา ทรงเป็นทายก ทาน บดี เป็นดุจโรงงานของสมณ พราหมณ์ คนกำพร้า คน เดินทาง วณิก และยาจก

ทรัพย์ของ ประชาชน	ประชาชนเป็นเจ้าของ นาและเลี้ยงดูกษัตริย์	กษัตริย์เลี้ยงประชาชน กษัตริย์มีทรัพย์ ส่วนกลางมาก	กษัตริย์เลี้ยงประชาชน กษัตริย์มีทรัพย์ส่วนกลางมาก
การศึกษา	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	ศึกษามาก
ปฏิภาณและ ความสามารถ	ตัดสินใจได้ดีเป็นที่ พอใจของมหาชน	บริหารบ้านเมืองให้ เจริญได้จนไม่มีใคร ยากจน	รู้เจตนารมณ์ของคำภาษิต คิดเรื่องราวในอดีต ปัจจุบัน อนาคตได้
ที่ปรึกษา	ไม่ระบุ	พระราชฤาษี	พราหมณ์บุโรหิต
การสื่อสาร	พูดกันในที่ประชุม	ป่าวประกาศและบอก กันในที่ประชุม	ป่าวประกาศ บอกกันในที่ ประชุมและอนุมติ ๔
การสร้างคนดี	ไม่ระบุ	กษัตริย์สอนศีล ๕ จน ไม่มีใครชั่ว	พยายามสร้างคนดี ที่มีกุศลกรรมบถ ๑๐
รู้เวลาลงจาก ตำแหน่ง	ไม่ระบุ	เมื่อจักรแก้วเคลื่อนจาก ที่	ไม่ระบุ

จากพระสูตรทั้งสามในตารางนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ภาวะผู้นำในทีฆนิกายด้วย
กรอบแนวคิดทั้ง ๖ ประการคือ ความหมาย ประเภท คุณลักษณะ ข้อต้องห้าม หลักการและ
แนวทาง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะผู้นำตามลำดับคือ

ภาวะผู้นำในทีฆนิกายหมายถึง ผู้มีบทบาทในการนำที่ดี ได้รับการยกย่องให้
ปรากฏอยู่ในพระสูตรนั้น พบว่ามี ๒ ประเภท คือ ผู้นำทางการปกครองกับผู้นำทางความรู้ แต่
ผู้วิจัยจะเน้นถึงผู้นำทางการปกครองเป็นหลัก คุณลักษณะของผู้นำทางการปกครองในทีฆนิกายมี
๑๒ ประการ คือ บุคลิกสง่างาม เข้าสู่การนำด้วยความพร้อม มีการศึกษาตามสถานการณ์ มีทรัพย์
ตามสถานการณ์ มีกองกำลังตามสถานการณ์ มีที่ปรึกษาตามสถานการณ์ มีปฏิภาณตาม
สถานการณ์ มีความสามารถตามสถานการณ์ มีการสื่อสารตามสถานการณ์ มีการสร้างคนดีตาม
สถานการณ์ รู้กาลที่ควรลงจากตำแหน่ง และมีคุณธรรมตลอดเวลา ข้อต้องห้ามคือ ปฏิบัติจักกวัต
ติวัตร ๕ ประการบกพร่องเพียงข้อเดียวภาวะผู้นำจะล้มเหลวลงทั้งหมด หลักการและแนวทางคือ
ภาวะผู้นำต้องมีจักรแก้วคือจักกวัตติวัตร และราชสังคหวัตถุ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๓.๔ วิเคราะห์ภาวะผู้นำในทีชนิกายตามกรอบแนวคิดทั้ง ๖ ประการ

กรอบแนวคิด	ภาวะผู้นำในทีชนิกาย
๑.ความหมาย	ผู้มีบทบาทในการนำที่ดี ได้รับการยกย่อง
๒.ประเภท	มี ๒ ประเภท คือ ผู้นำทางการปกครองกับผู้นำทางความรู้
๓.คุณลักษณะ ผู้นำทางการ ปกครอง	มี ๑๒ ประการ บุคลิกสง่างาม เข้าสู่งานด้วยความพร้อม มีการศึกษาตาม สถานการณ์ มีทรัพย์ตามสถานการณ์ มีกองกำลังตามสถานการณ์ มีที่ปรึกษา ตามสถานการณ์ มีปฏิภาณตามสถานการณ์ มีการสื่อสารตามสถานการณ์ มี ความสามารถตามสถานการณ์ มีการสร้างคนดีตามสถานการณ์ รู้กาลที่ควร ลงจากตำแหน่ง และมีคุณธรรมตลอดเวลา
๓.คุณลักษณะ ผู้นำทางความรู้ (มีเฉพาะในกฎ ทนต์สูตร)	๑. เป็นผู้มีความดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ๒. เป็นผู้คงแก่เรียน ๓. เป็นผู้มีความดี มีศีลที่เจริญ ประกอบด้วยศีลที่เจริญ ๔. เป็นบัณฑิต มีปัญญาเฉียบแหลม
๔.ข้อต้องห้าม	ปฏิบัติจักกวัตติวัตร ๕ ประการบกพร่องเพียงข้อเดียว ภาวะผู้นำทางการเมืองจะล้มเหลวลงทั้งหมด
๕.หลักการและ แนวทาง	ภาวะผู้นำต้องมีจักรแก้วคือจักกวัตติวัตร และราชสังคหวัตถุ จักกวัตติวัตร ๕ ประการคือ ๑.อาศัยธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ ๒.จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน/ ในหมู่พล/ ในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์/ ในพวกพราหมณ์/และคฤหบดี/ ในชาว นิคมและชาวชนบททั้งหลาย/ ในพวกสมณพราหมณ์/ ในเหล่าเนื้อและนก/ ๓.ห้ามธรรมคือสิ่งชั่วร้ายมิให้เกิดขึ้นในอาณาจักรได้ ๔.ให้ทรัพย์แก่ผู้ขัดสน อย่าให้มีคนยากจนขัดสนลำบากใน ราชอาณาจักร ๕.ปรีชาสมณพราหมณ์ตามกุศลและอกุศล รับมาปฏิบัติ ส่วนราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ เป็นตัวขยายข้อ ๔ ของจักกวัตติวัตรในเวลา ที่บริบททางสังคมมีความสลับซับซ้อนขึ้นเช่นเดียวกับวิธีปราบใจ ๓
๖.ปัจจัยที่ส่งผล	บริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน

กระทบท่อภาวะผู้นำ	ภาวะผู้นำทั้ง ๑๐ ประการต้องผันแปรตามสถานการณ์ อีก ๒ ประการไม่ผันแปรตามสถานการณ์คือใช้ได้ทุกสถานการณ์คือ บุคลิกสง่างาม และมีคุณธรรมทั้ง ๓ ส่วนตลอดเวลา คือคุณธรรมพื้นฐานของ มนุษย์ คุณธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของนักปกครอง และคุณธรรมที่เกี่ยวกับการ ปกครอง
-------------------	---

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ภาวะผู้นำในทีมนิกายด้วยกรอบแนวคิดทั้ง ๖ ประการคือ
ความหมาย ประเภท คุณลักษณะ ข้อต้องห้าม หลักการและแนวทาง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะ
ผู้นำตามลำดับความหมายตามข้อความในตารางไปโดยลำดับคือ

๑. ความหมายของภาวะผู้นำในทีมนิกายคือ ผู้มีบทบาทในการนำที่ดี ได้รับการ
ยกย่อง สรุปรมาจากการอ่านภาวะผู้นำในพระสูตรทั้งสาม ภาวะผู้นำคือมีบทบาทต่อการนำให้
สังคมเจริญ ไม่เสื่อม มีความสามารถแก้ปัญหาของสังคมในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี จากพระสูตรทั้ง
สาม ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า บริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนกัน อัครคณูญสูตรกล่าวถึง สังคม
เกษตรในช่วงเริ่มต้น ยังไม่มีสภาพเป็นเมือง จักกวัตติสูตรเป็นสังคมเมืองขนาดใหญ่ แต่ก็ยังมี
เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ญกัฏฐนตสูตรเหมือนกับจักกวัตติสูตร แต่เป็นสังคมที่เกิดความเสื่อม มี
คนยากจน มีโจรผู้ร้าย จนผู้นำต้องพยายามฟื้นฟูสังคมด้วยวิธีการที่เหมาะสม ความแตกต่างของ
จักกวัตติสูตรกับญกัฏฐนตสูตรคือ ผู้นำในจักกวัตติสูตรรักษาสังคมไว้ไม่ให้เสื่อม แต่ผู้นำในญกัฏฐนต
สูตรต้องฟื้นฟูสังคมที่เสื่อมไปมากแล้ว สังเกตได้ว่าผู้นำในญกัฏฐนตสูตรนี้ต้องมีที่ปรึกษาคือ
พราหมณ์ปุโรหิตมาช่วย พราหมณ์ปุโรหิตนี้เองเป็นผู้นำทางความรู้

๒. ภาวะผู้นำ มี ๒ ประเภท เราทราบจากเนื้อหาในญกัฏฐนตสูตรว่าคือ ผู้นำทางการ
ปกครองกับผู้นำทางความรู้ พระเจ้ามหาวิชิตราชเป็นผู้นำทางการปกครอง พราหมณ์ปุโรหิตเป็น
ผู้นำทางความรู้ ผู้นำทางการปกครองต้องมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่มากกว่าผู้นำทางความรู้
และผู้นำทางการปกครองหรือผู้นำทางการเมืองตามแนวพุทธในทีมนิกาย มี ๒ ระดับ คือ

๑. ผู้นำที่แก้ปัญหาสังคมได้ทั้งหมด คือ สามารถจำกัดปัญหาไว้แล้วแก้ปัญหาเหล่านั้นได้
สำเร็จ พบในอัครคณูญสูตร และจักกวัตติสูตร

๒. ผู้นำที่พยายามแก้ปัญหของสังคมได้ถูกต้องตรงกับประเด็นปัญหา คือ ปัญหาที่มากจนผู้นำไม่สามารถทำให้หมดไปได้ แม้จะแก้ปัญหไม่ได้ทั้งหมดแต่ก็มีความพยายามที่ตรงกับสาเหตุของปัญหา พบในกฎทันทสูตร

๓.คุณลักษณะของผู้นำทางการปกครองในทิมณิกายมี ๑๒ ประการ คือ บุคลิกสง่างาม เข้าสู่การนำด้วยความพร้อมตามสถานการณ์ มีการศึกษาตามสถานการณ์ มีทรัพย์ตามสถานการณ์ มีกองกำลังตามสถานการณ์ มีที่ปรึกษาตามสถานการณ์ มีปฏิภาณตามสถานการณ์ มีความสามารถตามสถานการณ์ มีการสื่อสารตามสถานการณ์ มีการสร้างคนดีตามสถานการณ์ รู้กาลที่ควรลงจากตำแหน่ง และมีคุณธรรมตลอดเวลา จะอธิบายไปตามลำดับ

บุคลิกสง่างาม มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรคล้ายกันทั้งหมดคือ อคคัณญสูตรมีว่า สง่า นาดู นาลี่อมใส นาลีกรงขาม จักกวัตติสูตรมีว่า ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรชัตริย์ และกฎทันทสูตรมีว่า มีรูปงดงาม นาดู นาลี่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรม มีพระวรกายดุจพรม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก^{๑๐} ผู้วิชัยเลือกใช้คำว่า บุคลิกสง่างาม ด้วยเหตุผลว่าคำนี้สามารถสงเคราะห์เข้ากับภาวะผู้นำในชาดกได้ด้วย เช่น พระพุทธองค์เกิดเป็นพญาลิงหรือพญาช้าง ก็ยังมีบุคลิกสง่างามเช่นกัน จะให้ลิงและช้าง มีความหล่อ ผิวพรรณผุดผ่องอย่างมนุษย์ย่อมเป็นไปได้

เข้าสู่การนำด้วยความพร้อมตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันอยู่บ้างคือ อคคัณญสูตรมีว่า เลือกบุคคลที่สง่า นาดู นาลี่อมใส นาลีกรงขามเพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจ และตัดสินใจได้เป็นที่ถูกใจของมหาชน จนมหาชนเปล่งเสียงคำว่า ราชา ราชา แปลว่า ยินดี ยินดี คำว่า ราชา เมื่อใช้ภายในใจย่อมแปลว่า พอใจ แต่เมื่อแสดงออกให้คนอื่นทราบก็ใช้คำว่า ยินดี ดังกล่าว จักกวัตติสูตรกล่าวขั้นตอนนี้ไว้ค่อนข้างละเอียดกว่าพระสูตรอื่นๆ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรชัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มีต้องใช้อาชาญา มีต้องให้สัตตราครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต โดยล่องไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ราชบุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้า กราบทูลเรื่องจักรแก้วถอยเคลื่อนจากที่แล้ว แม้พ่อจะสั่งสอนลูกให้อยู่ในราชสมบัติได้ แต่พ่อก็ไม่อาจจะมอบจักรแก้วให้ลูกได้ ในพระสูตรนี้บอกรายละเอียดเกี่ยวกับการมีผู้นำคนต่อไปจากตัวเลือกที่มีนั้บพัน แต่เลือกเอาพระราชโอรสองค์ใหญ่สุด แต่พระราชโอรสก็

^{๑๐} ทิ.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ทิ.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

ต้องทำความดีของตนเองจึงเป็นผู้นำที่มีความชอบธรรมคือมีจักรแก้วเป็นของตน ถ้ายทอดให้กันไม่ได้ ความชอบธรรมที่จะเป็นผู้นำนั้นต้องมีเป็นของตน จะอิงอาศัยความดีหรือบารมีของผู้อื่นหาได้ไม่ เช่นลูกอิงบารมีพ่อ น้องอิงบารมีพี่ เป็นต้น ดูจากประเด็นนี้ นักการเมืองไทยในปัจจุบัน ถ้าประสงค์ให้ลูกหลานเป็นนักการเมืองที่ดีต่อจากตน ก็ควรเอาแบบอย่างของพระเจ้ามหาราชิตราที่ฝึกลูกเอาไว้อย่างดี จนมาพลาดตอนที่พระราชองค์ที่ ๗ ฝึกลูกไว้ไม่ดี พระราชองค์ที่ ๘ จึงเป็นเค้าวเื่อนแห่งความเสื่อมของสังคม จึงได้ข้อสังเกตอีกเรื่องหนึ่งว่า ไม่ควรให้ลูกที่เราสอนได้ไม่ดีมาเป็นนักปกครองโดยเด็ดขาด เพราะจะเปรียบเหมือนเราได้ทำร้ายสังคมอย่างใหญ่หลวง การเข้าสู่การนำจึงควรมาด้วยความพร้อมเท่านั้นจึงจะให้ผลเป็นความสุขแก่มหาชนในที่สุด และกฎทนต์สูตรไม่กล่าวถึงว่าผู้นำคนต่อไปจะมาได้อย่างไร สันนิษฐานว่า น่าจะใช้แบบเดียวกับจักกวัตติสูตรหรือตามสถานการณ์อันสมควรกับบริบททางสังคมในขณะนั้น

มีการศึกษาตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันอยู่บ้างคือ อคคัณญสูตรไม่ระบุถึงการศึกษาที่ชัดเจนเนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนสามารถสื่อสารด้วยวาจาและทำหน้าที่ตัดสินใจได้เป็นที่ถูกใจของมหาชน จักกวัตติสูตรก็ไม่ระบุถึงการศึกษาที่ชัดเจน แต่สันนิษฐานคงให้การศึกษาแบบพอสอนลูกในหลายด้าน อย่างน้อยก็ในด้านการรบหรือการทำศึกเพราะมีคำว่า พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ แต่กฎทนต์สูตรกลับกล่าวถึงการศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่าคุณลักษณะของผู้นำต้องทราบดีเรื่องราวที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาไว้มาก ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษานั้นว่า นี่คือนัยมุ่งหมายแห่งภาษิตนี้ ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถดำริเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้^{๑๖} ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าบริบททางสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้น การศึกษาก็ต้องมากขึ้นตามสถานการณ์ของสังคม

มีทรัพย์ตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันอยู่มากคือ อคคัณญสูตรไม่ระบุไว้ แต่มหาชนเอาส่วนของตนมามอบให้ผู้นำที่ทำหน้าที่ตัดสินใจได้เป็นที่ถูกใจของมหาชน ผู้นำจึงเป็นฝ่ายรับในพระสูตรนี้ หรือกล่าวได้ว่ายังเป็นยุคที่ประชาชนเลี้ยงกษัตริย์ ส่วนในจักกวัตติสูตร กษัตริย์เลี้ยงประชาชนเพราะกษัตริย์มีทรัพย์ส่วนกลางมาก ในกฎทนต์สูตรก็คล้ายกับจักกวัตติสูตรมีข้อความระบุว่า ทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง และ ทรงมีศรัทธา ทรงเป็นทนาย ทรงเป็นทนายบดี มิได้ทรงปิดประตู ทรงเป็นดุจโรงงานของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาจก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เนืองๆ ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าบริบททางสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้น ทรัพย์

^{๑๖} ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

ที่ได้รับก็มารวมกันอยู่ที่ผู้นำและตระกูลของผู้นำเป็นจำนวนมาก ผู้นำจึงต้องมีหนทางคือตาม
เพิ่มให้ทรัพย์แก่คนขัดสน อย่าให้มีคนขัดสนในระดับที่ขาดปัจจัย ๔ อยู่ในราชอาณาจักร หากไม่
ทำสิ่งนี้ สังคมนั้นจะเสื่อมลงอย่างถึงที่สุด และจากสามพระสูตรเราได้ข้อสังเกตอีกอย่างว่า อาชีพรู้
ทำเงินได้มากที่สุด คืออาชีพรู้ผู้นำเอง เพราะในอัครคณฺยสูตรผู้นำยังเป็นฝ่ายรับ แต่จกวัตติสูตร
กับกฎทนต์สูตรกลับเป็นฝ่ายให้ ผู้นำที่ดีตามแนวพุทธจึงเป็นเหมือนผู้เฉลี่ยทรัพย์จากผู้ที่มีทรัพย์
มากไปให้ทั่วถึงกันแก่ทุกคนที่มีทรัพย์น้อยในระดับขัดสนจนยากคือขาดแคลนปัจจัย ๔ ประการ

มีกองกำลังตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันอยู่บ้างคือ
อัครคณฺยสูตรไม่ระบุถึงกองกำลัง เนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนเป็นสังคม
เกษตรแบบพื้นฐาน ยังจำเป็นต้องมีกองกำลังแต่อย่างใด จกวัตติสูตรระบุจักรแก้วเป็นสิ่งสำคัญที่
ใช้แทนกองกำลังได้ แต่สันนิษฐานคงกองกำลังอยู่เพราะมีคำว่า พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน
ล้านกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ ติความได้ว่ามีกองกำลัง
เข้มแข็งแต่ใช้คุณธรรมในการปกครองจนเมืองอื่นไม่ประสงค์จะรบด้วย อีกประการหนึ่ง ในแก้ว ๗
ประการ ปริณายกแก้วหรือขุนพลแก้ว ก็น่าจะหมายถึงกองกำลังได้เช่นกัน ในกฎทนต์สูตรกล่าวถึง
กองกำลังไว้อย่างชัดเจนว่าทรงมีกองทัพที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า อยู่ในระเบียบ
วินัย คอยรับพระบัญชา มีพระบรมเดชานุภาพดังจะเผาผลาญข้าศึกได้ด้วยพระราชอิสริยยศ^{๑๐} ทำ
ให้ผู้วิชัยตั้งข้อสังเกตว่าบริบททางสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้น กองกำลังก็ต้องมีมากขึ้นและเข้มแข็งขึ้น
ตามสถานการณ์ของสังคมในเวลานั้น เช่นในกฎทนต์สูตรเป็นต้น

มีที่ปรึกษาตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันอย่างมากคือ
อัครคณฺยสูตรไม่ระบุถึงที่ปรึกษาแต่อย่างใด เนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนเป็น
สังคมเกษตรแบบพื้นฐาน จกวัตติสูตรไม่ระบุถึงที่ปรึกษาหรือขุนชื่อโดยตรงแต่ก็มีพระราชอาษา
เป็นที่ปรึกษาด้านข้อปฏิบัติ แต่ในกฎทนต์สูตรกล่าวถึงที่ปรึกษาคือปุโรหิตพร้อมทั้งคุณสมบัตินี้ ๔
ประการของที่ปรึกษาด้วย และที่ปรึกษาก็เป็นผู้นำทางความรู้

มีปฏิภาณตามสถานการณ์ คำว่าปฏิภาณมักถูกรวมลงในความสามารถ แต่
ปฏิภาณในที่นี้หมายถึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เร็วพลันทันกับสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสาม
พระสูตรแตกต่างกันคือ อัครคณฺยสูตรกล่าวถึงการตัดสินใจเรื่องการถือเอาข้าวสาธินนาของ
คนอื่นได้เร็วไวถูกใจมหาชนคือ ตัดสินใจได้เป็นที่ประทับใจของมหาชน จนมหาชนเปล่งคำว่า
ราชา ราชา จกวัตติสูตรแม้ไม่กล่าวถึงปฏิภาณโดยตรงแต่ก็เห็นได้ว่ามีปฏิภาณเพราะบริหาร
ประเทศจนไม่มีคนจนและเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ แต่ ในกฎทนต์สูตรกล่าวไว้อย่างชัดเจนใน

^{๑๐} ทิ.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ทิ.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช ๒ ข้อข้างปลายคือ ๗. ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษานั้นว่า นี่คือจุดมุ่งหมายแห่งภาษิตนี้ ๘. ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถดารีเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้ และคุณสมบัติของปุโรหิตข้อปลายที่ว่า ๔. เป็นบัณฑิต มีปัญญาเฉียบแหลมลำดับที่ ๑ หรือที่ ๒ ในบรรดาพราหมณ์ผู้รับการบูชา

มีการสื่อสารตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรคล้ายกันอย่างมากคือ อคัคคญสูตรใช้วิธีพูดกันในที่ประชุม เนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนเป็นสังคมเกษตรแบบพื้นฐาน จักกวัตติสูตรใช้วิธีป่าวประกาศและบอกกันในที่ประชุม แต่ในกฎทนต์สูตรใช้วิธีป่าวประกาศ บอกกันในที่ประชุม และอนุมติ ๔ ซึ่งคล้ายกับการทำประชาพิจารณ์อย่างหนึ่ง

มีความสามารถตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันคือ อคัคคญสูตรกล่าวถึงการตัดสินใจได้เป็นที่ประทับใจของมหาชน จนมหาชนเปล่งคำว่า ราชาราชา มีความสามารถทำหน้าที่นี้ได้ดีอย่างสม่ำเสมอ จักกวัตติสูตรเห็นได้ว่ามีความสามารถเพราะสามารถบริหารประเทศจนไม่มีคนจนอยู่ในประเทศและเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ แต่ในกฎทนต์สูตรกล่าวไว้อย่างชัดเจนในคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช ว่า ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษา ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถดารีเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้ และมีกัลยาณมิตรคือปุโรหิตคอยแนะนำเรื่องดีงาม และแนะนำให้สร้างคนดี การฟื้นฟูความดีของประชาชนก็เป็นความสามารถของผู้นำทางการเมืองอย่างหนึ่ง

มีการสร้างคนดีตามสถานการณ์ มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันคือ อคัคคญสูตรไม่ระบุถึงการสร้างคนดีแต่อย่างใด เนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนเป็นสังคมเกษตรแบบพื้นฐานและคนที่ทำชั่วอาจจะมึน่อย จนไม่จำเป็นต้องปรารภถึง จักกวัตติสูตรกล่าวถึงกษัตริย์สองสี่ ๕ จนไม่มีคนชั่ว แต่ในกฎทนต์สูตรกล่าวถึงการพยายามสร้างคนดีที่มีกุศลกรรมบถ ๑๐^{ON}

รู้กาลเวลาที่ควรลงจากตำแหน่ง มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรแตกต่างกันคือ อคัคคญสูตรไม่ระบุถึงการลงจากตำแหน่ง จักกวัตติสูตรระบุไว้ชัดเจนมากคือเมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่ แต่ในกฎทนต์สูตรไม่ระบุไว้

มีคุณธรรมตลอดเวลา มีปรากฏในอยู่ในสามพระสูตรโดยแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยคือ อคัคคญสูตรกล่าวถึงการทำหน้าที่ได้เป็นที่พอใจของมหาชน และในเวลานั้นมหาชนส่วนใหญ่มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน เนื่องจากเวลานั้นบริบททางสังคมไม่สลับซับซ้อนเป็นสังคมเกษตรแบบ

^{ON} ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

พื้นฐาน จักรวรรดิสูตรกล่าวถึงจักรแก้วปรากฏเมื่อปฏิบัติจริยวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิโดยเฉพาะ จักรวรรดิวัตรได้ครบถ้วน แต่ในกฎพันสูตรกล่าวถึงคุณธรรมคือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เหมือน มีแนวคิดปฏิรูปประชาชนในแว่นแคว้นของพระองค์ให้หันมาปฏิบัติกุศลกรรมบถ ๑๐^{๐๐} ทำให้ ผู้วิจัยมองเห็นแนวคิดที่ว่า บางยุคผู้นำทางการเมืองคิดปฏิรูปคุณธรรมของประชาชน แต่ในบางยุค ประชาชนกลับคิดปฏิรูปคุณธรรมของผู้นำทางการเมือง และคุณลักษณะข้อมีคุณธรรมตลอดเวลา นี้จะไม่เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ที่ซับซ้อนเหมือนคุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองข้ออื่นที่ ต้องเปลี่ยนแปลงตามความสลับซับซ้อนของสังคม

ในส่วนของคุณธรรมนี้ผู้วิจัยเห็นว่าควรกล่าวให้ชัดโดยแยกเป็น ๓ กลุ่มคือ

๑.คุณธรรมที่ต้องมี คือมีมาก่อนจะมารับตำแหน่งผู้นำทางการเมือง เป็นคุณธรรม ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มี ๘ หลักธรรมคือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ มรรคมีองค์ ๘ พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ สมรवासธรรม ๔ และทศพิธราชธรรม ๑๐

๒.คุณธรรมที่ต้องปฏิบัติ คือต้องปฏิบัติในขณะที่เป็นผู้นำทางการเมืองมี ๓ หลักธรรมคือจักรวรรดิวัตร ๕ หรือ ๑๒ ประการ อปทานิยธรรม ๗ ประการ และราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ

๓.คุณธรรมที่ผู้นำทางการเมืองจะต้องรู้มี ๗ หลักธรรมคือ อธิปไตยยะ ๓ และ ธรรมะในกลุ่มคิปปิปฏิบัติคือ อคติ ๔ อบายมุข ๖ วัฒนมุข ๖ มิตรเทียม ๔ มิตรแท้ ๔ และทิศ ๖

หากไม่แยกให้ชัดเจนเราพบปัญหาเช่น มีข้อเสนอขึ้นมามีว่า ผู้นำทางการเมืองควรมีศีล ๕ ครบสมบูรณ์ อาจจะทำให้ผู้คนเข้าใจไขว้เขวไปว่า หลักธรรมของนักการเมืองคือศีล ๕ เพราะในทัศนะของชาวพุทธ ศีล ๕ จัดเป็นนิจศีลเป็นข้อปฏิบัติเป็นนิจอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องเป็น นักการเมืองแล้วมีศีล ๕ แต่ควรมีก่อนเป็นนักการเมืองและตลอดเวลาที่เป็นผู้นำทางการเมืองหรือ ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่

^{๐๐} ทิ.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ทิ.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

๔. ข้อต้องห้าม คือ ปฏิบัติจักกวัตติวัตร ๕ ประการบกพร่องเพียงข้อเดียวภาวะผู้นำทางการเมืองจะล้มเหลวลงทั้งหมด

๕. หลักการและแนวทาง ภาวะผู้นำต้องมีจักรแก้วคือจักกวัตติวัตร และราชสังคหวัตถุ จักกวัตติวัตร ๕ ประการคือ

๑. อาศัยธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

๒. จัดการรักษাপ้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน/ ในหมู่พล / ในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์/ ในพวกวราหณ์/และคฤหบดี/ ในชาวนิคมนและชาวชนบททั้งหลาย/ ในพวกสมณพราหมณ์/ ในเหล่าเนื้อและนก/

๓. ห้ามอธรรมคือสิ่งชั่วร้ายมิให้เกิดขึ้นในอาณาจักรได้

๔. ให้ทรัพย์แก่ผู้ขัดสน อย่าให้มีคนยากจนขัดสนลำบากในราชอาณาจักร

๕. ปรีกษาสมณพราหมณ์ตามกุศลและอกุศล รับมาปฏิบัติ

ส่วนราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ เป็นตัวขยายข้อ ๔ ของจักกวัตติวัตรในเวลาที่ยังบริหาร

ทางสังคมมีความสลับซับซ้อนขึ้นเช่นเดียวกับวิธีปราบใจ ๓

๖. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภาวะผู้นำ คือ บริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ภาวะผู้นำทั้ง ๑๐ ประการต้องผันแปรตามสถานการณ์ คือเข้าสู่การนำด้วยความพร้อมตามสถานการณ์ มีการศึกษาตามสถานการณ์ มีทรัพย์ตามสถานการณ์ มีกองกำลังตามสถานการณ์ มีที่ปรึกษาตามสถานการณ์ มีปฏิภาณตามสถานการณ์ มีความสามารถตามสถานการณ์ มีการสื่อสารตามสถานการณ์ มีการสร้างคนดีตามสถานการณ์ รู้กาลที่ควรลงจากตำแหน่ง อีก ๒ ประการไม่ผันแปรตามสถานการณ์คือใช้ได้ทุกสถานการณ์คือ บุคลิกสง่างาม และมีคุณธรรมตลอดเวลา คุณธรรมมี ๓ ส่วนคือคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ คุณธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของนักปกครอง และคุณธรรมที่เกี่ยวกับการปกครอง โดยปกติเมื่อคนทั่วไปได้ยินคำว่าผู้นำทางการเมืองตามแนวพุทธก็จะนึกการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการเมือง แต่สิ่งที่ผู้วิจัยพบมิใช่เช่นนั้น เมื่อพิจารณาจากพระสูตรทั้งสาม ผู้วิจัยพบความทันสมัยที่ใช้ได้กับทุกประเทศในปัจจุบันคือการพยายามแก้ปัญหาให้ตรงจุด คือเห็นผู้นำทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลง ตามสภาพสังคมในแต่ละสูตรคือสังคมเล็ก สังคมเกษตรพื้นฐานในอัครคัมภีร์สูตร การกล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำก็มีน้อย ในจักกวัตติสูตรเป็นสังคมเมืองขนาดใหญ่ มีการกล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำเพิ่มขึ้น และกล่าวว่าคุณลักษณะผู้นำไว้มากที่สุดในกฎทนต์สูตร เพราะสังคมขนาดนั้นมีทั้งคนดีและคนชั่วอยู่

ปะปนกัน บุโรหิตจึงแนะนำให้ผู้นำทางการเมืองในขณะนั้นได้ปราบโจรด้วยวิธีสังเสริมเศรษฐกิจให้
 ผู้คนอยู่ดีกินดี แทนการยกทหารและกองทัพไปรบกับโจร ทำใจได้เมื่อบ้านเมืองมีคนชั่ว แต่ส่งเสริม
 ให้มีคนดีมาแทนที่คนชั่ว ไม่ฆ่าสัตว์บูชาญัตตามความเชื่อที่ผิด หันมาเป็นผู้ดำเนินการให้ ชักชวน
 กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น อำมาตย์ เศรษฐีและคฤหบดีตั้งโรงงาน ๔ มุมเมือง ๐๐ ผู้วิจัยจึงได้แนวคิด
 จากจุดนี้ว่า สังคมยิ่งใหญ่โตมากขึ้นเท่าใด ปัญหาที่ยังสลับซับซ้อนมากขึ้น ผู้นำทางการเมืองที่พึง
 ประสงค์จึงต้องมีคุณสมบัติที่มากขึ้น มีทีมงานที่ใหญ่โตขึ้น เช่นประเทศไทยในปัจจุบันใหญ่โตและ
 มีปัญหาที่ไม่มีในกฎทนต์สูตรเช่นปัญหายาเสพติด การค้ามนุษย์ การแย่งชิงทรัพยากร และการ
 ทำลายธรรมชาติ เป็นต้น ผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ของไทยมีคุณลักษณะพร้อมจะแก้ทุก
 ปัญหาที่มีในสังคมไทยหรือไม่ สิ่งนี้จะสะท้อนภาวะผู้นำในความเปลี่ยนแปลงของผู้นำทาง
 การเมืองที่พึงประสงค์ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรทั้งสามในที่ขนิทาย สุตตันตปิฎกอันเป็นส่วนหนึ่งใน
 พระไตรปิฎกซึ่งบันทึกแนวคิดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ไว้มากที่สุด

แนวคิดคุณลักษณะผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี

๒ ระดับ คือ

๑. ผู้นำที่แก้ปัญหาสังคมได้ทั้งหมด คือ สามารถจำกัดปัญหาไว้แล้วกำจัดปัญหานั้น

ได้สำเร็จ พบในอัครคัมภีร์สูตร และจักกวัตติสูตร มีคุณลักษณะแบ่งตามกาลเวลาได้ ๓ กาล คือ

๑. เตรียมพร้อมก่อนเข้าสู่อำนาจด้วยการศึกษาจนกระทั่งมีทั้งความรู้ และนิสัย

ประกอบด้วยความดีธรรม

๒. เมื่ออยู่ในอำนาจก็บำเพ็ญจักกวัตติวัตรครบ ๕ ประการ สอนศีล ๕ แก่เมือง

ใกล้เคียง รัชกาลศิวะสถิตในวัน ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ

๓. เมื่อลงจากอำนาจถ้าไม่มีพระพุทธรูปก็บวชเป็นพระฤๅษี ถ้ายุคนั้นมีพระพุทธรูป

ก็บวชในสำนักของพระพุทธรูป

๒. ผู้นำที่พยายามแก้ปัญหาของสังคมได้ถูกต้องตรงกับประเด็นปัญหา คือจำกัด

ปัญหาไว้ก่อน เนื่องจากปัญหามีมากจนผู้นำไม่สามารถทำให้หมดไปได้ แม้จะแก้ปัญหาไม่ได้

ทั้งหมดแต่ก็มีความพยายามที่ตรงกับสาเหตุของปัญหา พบในกฎทนต์สูตร มีคุณลักษณะเพิ่มเติม

อีก ๓ ประการ

๑. แก้ปัญหาที่สาเหตุที่แท้จริง

๒. มีนักปราชญ์ทรงความดีเป็นที่ปรึกษา

๓. สร้างทีมงานและเครือข่ายคนดีเต็มพื้นที่ปกครอง

๐๐ ที.ปา.(บาลี) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๗-๑๔๖. ที.ปา.(ไทย) ๙/ ๓๒๓-๓๔๙/๑๒๕-๑๔๖.

อย่างไรก็ตามผู้นำทางการเมืองทั้งสองระดับนี้ก็ได้รับการยกย่องชื่นชม เพราะในยุคที่มีปัญหามาก คนที่กล้าเข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองเพื่อแก้ปัญหาได้ตรงจุดของปัญหานั้น นับเป็นผู้เสียสละ เป็นปูชนียบุคคล เพียงแต่ประยุกต์แนวคิดและหลักธรรมสำหรับผู้นำทางการเมืองมาใช้อย่างมุ่งมั่นตั้งใจ

ในบทนี้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวคิดคุณลักษณะผู้นำทางการเมืองที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๖ ประการคือ

๑. ผู้นำทางการเมืองผ่านการเตรียมพร้อมก่อนเป็นผู้นำทางการเมืองคือ ฝึกตนด้วยการศึกษาศีล สมาธิ และปัญญา การเจริญกัมมัฏฐาน และเจริญสติในชีวิตประจำวัน
๒. เมื่อใช้อำนาจทางการเมืองคือ สอนและเผยแผ่ศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถในวันพระใหญ่ ปฏิบัติจกัฏตติวัตร ๕ คือยุทธศาสตร์สร้างคนดี ดูแลชีวิตตน ช่วยคนอื่น
๓. เมื่อลงจากอำนาจทางการเมือง ให้บวชเป็นพระภิกษุปฏิบัติกัมมัฏฐาน เผยแผ่พุทธธรรมและเป็นที่ปรึกษาของผู้นำทางการเมืองรุ่นต่อไป
๔. การแก้ปัญหาที่สาเหตุที่แท้จริงคือ ถ้าสาเหตุที่แท้จริงคือความยากจน ผู้นำทางการเมืองแก้ความขาดของประชาชนได้ แต่แก้ความอยากของประชาชนไม่ได้
๕. สร้างทีมงานที่ปรึกษาเป็นนักปราชญ์ทรงความดี
๖. สร้างพรรคการเมืองและเครือข่ายของคนดีให้เต็มพื้นที่ปกครอง เพื่อเป้าหมายคือ ประชาชนเบิกบานในความสุขของรัฐบาล คือรัฐบาลที่มีคุณธรรมบด ๑๐ ประการครบถ้วน